

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

AUSTĖJA VOSYLYTĖ
(TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA, CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA)

TEISĖ SKUŠTI PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISMO SPRENDIMĄ – NEATSIEJAMA
TEISĖS Į TEISMINĘ GYNYBĄ DALIS?

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. Goda Ambrasaitė - Balynienė

Vilnius, 2007

TURINYS

Įvadas.....	3
I. BENDRI TEISĖS Į TEISMINEŲ GYNYBĄ BRUOŽAI.....	6
1.1 Teisės į teisminę gynybą samprata nagrinėjamos temos kontekste.....	6
1.2 Teisė į teisminę gynybą – civilizuotos visuomenės socialinė vertybė.....	8
1.3 Teisės į teisminę gynybą turinys.....	11
II. AR TEISĖ Į TEISMINEŲ GYNYBĄ ĮGYVENDINAMA PIRMOJOJE INSTANCIJOJE?.....	15
2.1 Teisės skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą samprata nagrinėjamos temos kontekste	15
2.2 Apeliacijos reikšmė civilinio proceso tikslų įgyvendinimui.....	17
2.3 Ar apeliacijos teisė yra būtinas teisės į teismą turinio elementas?.....	19
2.4 Apeliacijos teisė – svarbi asmeniui suteikiama procesinė garantija.....	31
III. TEISĖS SKŪSTI PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISMO SPRENDIMĄ RIBOJIMAI IR JŲ PAGRĮSTUMAS TEISĖS Į TEISMINEŲ GYNYBĄ KONTEKSTE.....	33
3.1 Draudimas skųsti sprendimą už akių.....	36
3.2 Draudimas skųsti preliminarų teismo sprendimą ir teismo įsakymą	38
3.3 Apeliacijos ribojimas ginčo suma.....	39
Išvados.....	43
Literatūros sąrašas.....	45
Santrauka.....	51
Summary.....	52

Ivadas

Nuo naujojo Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹ (toliau – LR CPK) įsigaliojimo 2003 m. sausio 1 d., civiliniame procese yra taikomi apeliacijos teisės ribojimai: negali būti skundžiamas teismo sprendimas smulkiuose turtiniuose ginčiuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip du šimtai penkiasdešimt litų (LR CPK 303 straipsnio 1 dalis), apeliacinio apskundimo objektu negali būti teismo sprendimas už akių, jeigu skundą paduoda asmuo, dėl kurio toks sprendimas yra priimtas (LR CPK 303 straipsnio 2 dalis), preliminarus sprendimas (LR CPK 428 straipsnio 8 dalis), teismo įsakymas (LR CPK 436 straipsnio 7 dalis). Jau naujojo LR CPK projekto svarstymo metu iškilo klausimas, ar įvedami apeliacijos ribojimai nepažeis asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą². Ko gero, nekyla diskusijų, kad teisė skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą yra itin svarbi civiliniame procese suteikiama garantija, padedanti išvengti teismo padarytų klaidų. Kita vertus, vis aktualesne tampa bylinėjimosi trukmės problema, su kuria neišvengiamai susiduriama bylą nagrinėjant keliose instancijose. Tokiu atveju taip pat neišvengiamai padidėja ir šalių bei valstybės piniginių išlaidos. Vykstant globalizacijos procesams bei plečiantis teisinio reguliavimo sričiai, atsiranda vis daugiau ir įvairesnių gyvenimo sričių, kuriose kyla teisiniai ginčai. Šiuolaikinė visuomenė neišvengiamai susiduria su laiko stokos problema. Būtent dėl šių priežasčių pasirinkta baigiamojo darbo tema nepraranda savo aktualumo, nes vis daugėja asmenų pasinaudojančių savo teise į teisminę gynybą ir susiduriančių su proceso trukmės problema. Be to, pastebima, kad pasirinkta tema vis dažniau paliečiama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) nutarimuose bei teisės mokslininkų darbuose.

Pasirinkta magistro baigiamojo darbo tema būdama aktuali, kartu yra ir ne ką mažiau problematiška. Atsakant į klausimą, ar teisė skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, susiduriame su dviejų civilinio proceso tikslų konkurencija: greito teisinės taikos tarp ginčo šalių atstatymo siekiu, bei siekiu kuo teisingiau išnagrinėti bylą. Taip pat nemažai problemų sukelia ir dviejų iš esmės skirtingų nuomonių šiuo klausimu egzistavimas. Taigi šio baigiamojo darbo problema ir pagrindinis klausimas, į kurį bus mėginama atsakyti – ar teisės skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą ribojimai nepažeidžia asmens teisės į teisminę gynybą.

¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

² Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvada dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I-III dalys) (IXP-926) //

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158167&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-10-20.

Šio tyrimo objektas – teisės į teisminę gynybą konstitucinio principo, įtvirtinto Lietuvos Respublikos Konstitucijoje³ (toliau – LR Konstitucija) turinys.

Magistro baigiamojo darbo dalykas – teisės skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą vieta teisės į teisminę gynybą konstitucinio principo turinyje, teisės skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą ribojimai ir jų suderinamumas su teise į teisminę gynybą.

Darbo tikslas – išanalizuoti ir nustatyti, ar apribojus teisę skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą nepažeidžiama asmens konstitucinė teisė į teisminę gynybą.

Šiam tikslui pasiekti darbe keliami tokie uždaviniai:

1. Atskleisti teisės į teisminę gynybą esmę ir reikšmę, bei šio konstitucinio principo turinį;
2. Išanalizuoti teisės skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą esmę ir reikšmę ginant pažeistas asmens teises;
3. Aptarti argumentus už ir prieš tai, kad teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą yra laikytina neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalimi, ir šių argumentų pagrįstumą.
4. Detaliau panagrinėti LR CPK įtvirtintus teisės skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą ribojimus ir jų pateisinamumą teisės į teisminę gynybą kontekste.

Taigi pirmojoje darbo dalyje atskleidus teisės į teisminę gynybą esmę bei išanalizavus šios teisės turinį, kitoje dalyje bus apžvelgiama apeliacijos reikšmė civiliniame procese, šios proceso stadijos tikslai, bei pristatomos nuomonės, egzistuojančios teorijoje ir praktikoje dėl pagrindinio šio darbo klausimo, aptariami argumentai ir pateikiamas autorės požiūris dėl vienos ar kitos pozicijos pagrįstumo. Išanalizavus apeliacijos teisės tikslus ir jos santykį su teise į teisminę gynybą, trečiojoje darbo dalyje analizuojami teisės skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą ribojimai, numatyti LR CPK.

Šiame darbe iškeliamą tokia hipotezė: teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą **nėra** neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, tačiau yra svarbi papildoma tinkamo proceso garantija ir pagrįsti jos ribojimai savaime nepažeidžia asmens teisės į teisminę gynybą.

Magistro baigiamojo darbo tikslui pasiekti ir iškeltiems uždaviniams įgyvendinti, tyrimo metu buvo kompleksiskai naudojami įvairūs teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai.

Analizuojant pasirinktą temą naudojami tokie teoriniai metodai kaip alternatyvų, modeliavimo, lyginamasis, lingvistinis, teleologinis, sisteminės analizės, apibendrinimo metodai.

Remiantis alternatyvų metodu, buvo formuluojama alternatyvi hipotezė, kad teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą **yra** neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis. Tyrimo metu

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

bandoma kritikuoti šią alternatyvią hipotezę, remiantis sumodeliuotomis situacijomis (taigi kompleksiška remiantis modeliavimo metodu).

Lyginamojo metodo pagalba buvo lyginamos keletą valstybių konstitucijų ir įstatymų nuostatos, susijusios su nagrinėjama tema, lyginama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Vokietijos Federacijos Konstitucinio Teismo praktika nagrinėjamu klausimu.

Lingvistinio metodo pagalba buvo aiškinamos susijusios su nagrinėjama tema teisės aktų nuostatos, atsižvelgiant į tekste esančių žodžių prasmę.

Naudojant teleologinį metodą, buvo bandoma išsiaiškinti kokių tikslų siekė įstatymų leidėjas priimdamas vieną ar kitą LR CPK nuostatą. Tuo tikslu buvo tiriami įstatymų projektai, jų aiškinamieji raštai ir pastabos.

Sisteminės analizės metodas tyrime naudojamas siekiant analizuoti konstitucinę asmens teisės į teisminę gynybą sampratą sistemiškai atsižvelgiant į LR CPK nuostatas, kadangi vienas iš šios asmens konstitucinės teisės realizavimo būdų yra civilinis procesas. Taip pat konkrečios LR CPK normos buvo analizuojamos atsižvelgiant į kitas šio teisės akto nuostatas.

Apibendrinimo metodo pagalba apibendrinama analizuota literatūra, teisės aktai ir teismų praktika, formuluojamos darbo išvados.

Pagrindinis darbe naudotas empirinis tyrimo metodas – teisinių dokumentų analizė. Naudojantis šiuo metodu darbe buvo tiriami Lietuvos Respublikos ir kai kurių kitų šalių konstitucijos, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁴ (toliau – EŽTPLAK), LR CPK, gausiai analizuoti Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendimai bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika.

⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016.

I. BENDRI TEISĖS Į TEISMINĘ GYNYBĄ BRUOŽAI

1.1 Teisės į teisminę gynybą samprata nagrinėjamos temos kontekste

Civilinio proceso teisės moksle ne kartą buvo aiškintasi teisės į teisminę gynybą samprata bei jos prigimtis. Teisė į teisminę gynybą dažniausiai suprantama šiomis prasmėmis: pirma, tai yra konstitucinis principas, reiškiantis, kad kiekvienam teisės subjektui privalo būti užtikrinta jo pažeistų teisių ar interesų gynybos galimybė. Antra, materialiosios teisės požiūriu, teisė į teisminę gynybą yra teisė į pažeistos subjektinės teisės atkūrimą vienu ar keliais subjektinės teisės gynybos būdais. Trečia, proceso teisės požiūriu teisė į teisminę gynybą yra teisė kreiptis į teismą su ieškiniu, pareiškimu ar prašymu⁵. Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos yra ir vienas pagrindinių civilinio proceso principų⁶.

Romėnų teisėje galimybė apginti pažeistą subjektinę teisę buvo laikoma subjektinės teisės prielaida. Romėnų požiūriu, apie subjektinę teisę galima kalbėti tik jeigu jos gynyba užtikrinta ieškiniu⁷, t.y. nesant galimybės apginti teisę, nėra ir pačios subjektinės teisės. Taigi romėnų teisėje teisė į gynybą buvo laikoma savarankiška teise. Šiuolaikiniame teisės moksle teisė į gynybą yra laikoma sudėtine subjektinės teisės dalimi. Yra ne dvi teisės (materialioji ir procesinė), o viena subjektinė teisė, susidedanti iš dviejų komponentų: pirmasis reiškia pareigų vykdymu gautą leidimą (materialiąją teisę) turėti tam tikrą gėrį, antrasis leidžia ginti tą įgytą teisę nuo visų, kurie trukdytų ją naudotis, disponuoti⁸. Vadinasi, asmuo turėdamas vieną ar kitą subjektinę teisę, visada turi galimybę ją ginti. Antra vertus, asmuo net ir neturėdamas subjektinės teisės, tačiau manydamas, kad ją turi, gali kreiptis į teismą, siekdamas šią savo tariamą teisę apginti. Tai garantuoja ir LR CPK 5 straipsnio 1 dalis, kuri sako, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Atsižvelgiant į tai, teisę į teisminę gynybą galime laikyti ir savarankiška subjektine teise, kuri egzistuoja nepriklausomai nuo to, ar asmuo tikrai turi kitą subjektinę teisę, kurią nori ginti, ar tik mano tokią teisę turintis. Tačiau nagrinėjamos temos kontekste ne tiek svarbu, ar teisė į teisminę gynybą yra savarankiška subjektinė teisė, ar neatsiejama kiekvienos subjektinės teisės dalis, svarbu, ar šią teisę mes laikysime konstituciniu principu, ar suprasime ją materialine, ar procesine teisine

⁵ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T 1. P. 21.

⁶ A. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 1. P. 37.

⁷ I. Nekrošius, V. Nekrošius, S. Vėlyvis. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 1999. P. 33.

⁸ A. Vaišvila. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2004. P. 116.

prasmė. Suprantat šią teisę procesine prasme, ji būtų įgyvendinama iškelus civilinę bylą, o toks teisės į teismą traktavimas vienareikšmiškai suponuotų, kad ši teisė realizuojama kartu su civilinės bylos iškėlimo stadija ir neapima teisės į apeliaciją. Be to, toks teisės į teisminę gynybą supratimas būtų nesuderinamas su vienu iš civilinio proceso tikslų – ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus. Suprantant teisę į teisminę gynybą materialine teisine prasme, ji reiškia teisę į asmeniui palankų teismo sprendimą, nesvarbu kurioje instancijoje jis būtų priimamas, taigi toks šios teisės traktavimas, reikštų, kad teisė į apeliaciją, o taip pat ir į kasaciją yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, t.y. šio darbo problema būtų išspręsta. Būtent dėl to, šiame darbe teisę į teisminę gynybą laikysime konstituciniu principu ir pabandysime atsakyti į klausimą, ar Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja asmeniui teisę apskųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Atsakyti į šį klausimą nekiltų didesnių sunkumų jeigu tokia teisė būtų tiesiogiai įvardinta LR Konstitucijoje, kaip tai yra padaryta pvz. Lenkijos Respublikos Konstitucijoje⁹. Tuo tarpu LR Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje numatytas tik bendro pobūdžio principas, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, o asmens teisė į apeliaciją tiesiogiai neišvardinta.

Šiame darbe vartojamas terminas „teisė į teisminę gynybą“ (kaip konstitucinis principas) atitinka EŽTT sprendimuose vartojamą „teisės į teismą“ (angl. „*right to a court*“) sąvoką¹⁰. Tuo tarpu, teisė kreiptis į teismą (EŽTT praktikoje vadinama „*access to a court*“) yra tik vienas iš teisės į teisminę gynybą aspektų. Nors pačioje EŽTPLAK teisė kreiptis į teismą nėra tiesiogiai įvardinta, tačiau 1975 m. EŽTT pirmą kartą sprendė klausimą, ar EŽTPLAK 6 straipsnio 1 dalis apsiriboja teisės į teisingą teismą garantijomis teisiniuose procesuose, kurie jau yra pradėti, ar ji taip pat užtikrina teisę kreiptis į teismą ir siekti tokį procesą pradėti. 1975 m. vasario 21 d. sprendime byloje *Golder v. United Kingdom* EŽTT konstatavo, kad EŽTPLAK 6 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai neįtvirtinta teisė kreiptis į teismą, tačiau principas, kad civilinio ginčo šalys privalo turėti galimybę savo ginčą spręsti teisme, yra laikomas vienu iš fundamentalių teisės principų, kaip ir tarptautinės teisės principas, uždraudžiantis teisingumo vykdymo neigimą. Ir jeigu EŽTPLAK 6 straipsnio 1 dalis bus taikoma tik jau pradėtam teisminiam procesui, Susitarianti Valstybė galėtų, be EŽTPLAK nuostatų pažeidimo, apriboti teismų jurisdikciją tam tikruose civiliniuose ginčiuose ir patikėti jų sprendimą institucijoms, priklausančioms vykdomosios valdžios grandžiai. Todėl teisė kreiptis į

⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucija // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2007-10-15.

¹⁰ Pažymėtina, kad ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas sieja LR Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies ir EŽTPLAK 6 straipsnio 1 dalies nuostatas. Žr. pvz. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1997 m. Nr. 91-2289 ir kt.

teismą yra vienas iš EŽTPLAK 6 str. 1 d. turinio elementu¹¹. Be abejo, pati teisė kreiptis į teismą turi didžiulę reikšmę ir, kaip pažymėjo EŽTT, yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, nes ją paneigus, beprasmiškas liktų kiti teisės į teismą turinio elementai, tokie, kaip teisė, kad būtų viešumo sąlygomis nagrinėtų nešališkas ir nepriklausomas teismas, teisė į greitą bylos nagrinėjimą ir kitos tinkamo teismo proceso garantijos, kurios taikomos jau vykstančiame procese. Taigi matome, kad teisė kreiptis į teismą sąlygoja visų kitų teisės į teisminę gynybą turinį sudarančių teisių įgyvendinimą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad EŽTT įvardijama teisė į teismą Lietuvos civilinio proceso teisės moksle vadinama teise į tinkamą teismo procesą, kadangi pastaroji yra kildinama būtent iš EŽTPLAK 6 straipsnio¹².

Apibendrinant visa tai, pažymėtina, kad šiame magistro baigiamajame darbe atskiriamos sąvokos „teisė kreiptis į teismą“ ir „teisė į teisminę gynybą“, pastarąją suprantant kaip konstitucinį principą. Kaip „teisės į teisminę gynybą“ sąvokos sinonimai vartojami terminai „teisė į teismą“ ir „teisė į tinkamą teismo procesą“.

1.2 Teisė į teisminę gynybą – civilizuotos visuomenės socialinė vertybė

Teisės viešpatavimo (angl. *Rule of Law*) doktrina, kurios pagrindinė idėja yra teisės viršenybė prieš valstybę ir jos valdžią, lėmė ir teisės į teisminę gynybą idėją. Vienas pirmųjų modernėjančio pasaulio rašytinių dokumentų, kuriame įtvirtinamos teisės į teisminę gynybą užuomazgos, yra 1215 m. Didžioji laisvių chartija (*Magna Charta Libertatum*), kuri iki šiol oficialiai laikoma pirmuoju Anglijos konstituciniu aktu. Chartijos 40 straipsnis įpareigojo Anglijos karalius pažadėti, kad jie niekam neatims teisės į teisingumą. Nuo tokios užuomazgos ir vystėsi viena reikšmingiausių šiuolaikinio pasaulio vertybių, užtikrinanti asmeniui jo teisių apsaugą, – teisė į teisminę gynybą, kuri dabar įtvirtinta svarbiausiuose ir reikšmingiausiuose teisės aktuose.

Iš pradžių teismai buvo priklausomi nuo vykdomosios valdžios ir pavaldūs valstybę valdantiems monarchams. Nepriklausomos teisminės valdžios susikūrimo pagrindas XIX amžiuje buvo valdžių padalijimo teorijos (pradininkai Dž. Lokas ir Š. Monteskje) pritaikymas praktikoje. Teisminės valdžios nepriklausomumas ir išskirtinumas pasireiškia tuo, kad įstatymų leidžiamoji ir

¹¹ EŽTT 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder v. United Kingdom*.

¹² E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 152.

vykdomoji valdžios apskritai negali daryti įtakos teisminei veiklai, o teisminė valdžia turi tam tikrus įgaliojimus jų atžvilgiu¹³.

Kiekviena civilizuota valstybė asmens galimybę ginti savo pažeistas teises teisme laiko asmens teisinio statuso dalimi ir suteikia šiai nuostatai ypatingą reikšmę žmogaus teisių kontekste. Nesant tokios asmens teisių įgyvendinimo garantijos ir efektyvios šios galimybės realizavimo praktikos, žmogaus teisės liktų tik užrašytomis deklaratyviomis nuostatomis. Teisė į teisminę gynybą reiškia, kad šiuolaikinėje valstybėje kiekvienam asmeniui užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo valstybės neteisėtų veiksmų. Ypač svarbi ši teisė tampa, kai yra pažeidžiamos prigimtinės asmens teisės ar laisvės. Įsivaizduojant atvejį, kad valstybėje asmeniui neužtikrinama teisė į teisminę gynybą, atsitiktų taip, kad ir kitos asmens teisės būtų tik iliuzinės nuostatos, kadangi nebūtų praktiškai jokios civilizuotos priemonės jas apginti. Tokiu atveju žmogaus teisių ir laisvių egzistavimas taptų sąlyginis, t.y. jos teoriškai egzistuotų tol, kol nebūtų pažeidžiamos. Taigi teisė į teisminę gynybą būdama viena iš žmogaus teisių, kartu yra ir būtina sąlyga kitoms žmogaus teisėms užtikrinti, todėl nesuklysimė teisę į teisminę gynybą pavadindami socialine vertybe, kuri yra svarbi tiek atskiram individui, tiek visai visuomenei, tiek ir pačiai valstybei, norinčiai save vadinti šiuolaikiška bei civilizuota.

Teisės į pažeistos teisės gynybą reikšmė pripažįstama tiek kiekvienoje valstybėje, kuri rūpinasi asmenų teisėmis ir laisvėmis, tiek ir tarptautinėje bendrijoje, todėl teisminės gynybos prieinamumo svarba pabrėžiama tiek tarptautiniu, tiek ir nacionaliniu lygiu. Tokia asmens galimybė apginti pažeistas teises ir laisves yra nurodyta ir 1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos¹⁴ 8 straipsnyje, bei išplėtota 1966 m. gruodžio 16 d. priimto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto¹⁵ 14 straipsnio 1 punkte. 1950 m. lapkričio 4 d. priimtos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio pirmojoje dalyje pažymėta, jog nustatant kiekvieno asmens civilines teises ir pareigas ar jam pareikšto baudžiamojo kaltinimo pagrįstumą asmuo turi teisę į tai, kad pagal įstatymą sudarytas nepriklausomas ir nešališkas teismas per kiek įmanoma trumpesnį laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų jo bylą. Praktiškai visose civilizuotose valstybėse teisė į teisminę gynybą yra įtvirtinta konstituciniu lygmeniu. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Įstatyminiu lygmeniu ši teisė

¹³ V. Nekrošius. Teismų instancinė sistema ir teismų sprendimų kontrolės formos. // Teisės problemos. 1995, Nr. 4. P. 16.

¹⁴ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III) // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

¹⁵ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

įtvirtinta ir LR CPK 5 straipsnio 1 dalyje bei Lietuvos Respublikos teismų įstatymo¹⁶ 4 straipsnyje. Visuose minėtuose teisės aktuose žodinė išraiška aptariamai teisei įvardinti skiriasi, tačiau teisės esmė išlieka ta pati – asmeniui, kuris mano, kad jo teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti, yra garantuojama teisminė gynyba.

Civilinių teisių gynyba buvo aktuali visais visuomenės raidos laikotarpiais, tik gynybos būdai keitėsi nuo civilinių teisių gynimo savo jėgomis, neprašant valstybės pagalbos, iki valstybinės civilinių teisių gynybos¹⁷. Tačiau civilizuotoje visuomenėje jau seniai yra pripažintas civilinių teisių valstybinės, t.y. teisminės gynybos prioritetas. Pavyzdžiui Lietuvos Respublikos civiliname kodekse¹⁸ savignyna laikoma išimtinu pažeistų teisių gynimo būdu ir panaudoti ją ginant savo civilines teises leidžiama tik šio kodekso numatytais atvejais.

Egzistuoja ir kitų neteisminių civilizuotų ginčų sprendimo būdų: šalių derybos, teisių gynimas valstybinėse bei visuomeninėse institucijose ir pan. Tačiau literatūroje yra išskiriami tokie teisminės gynybos privalumai:

1. išsprendus ginčą alternatyviu būdu, dažniausiai užtikrinama tik socialinė taika, o teisė lieka neapginta;
2. teisme ginčą sprendžia profesionalus teisininkas – teisėjas;
3. užtikrinamas teismo sprendimų prievartinis įvykdymas;
4. teismo proceso taisyklės užtikrina galimybę geriau nustatyti visas ginčo aplinkybes;
5. teisme galima taikyti laikinąsias apsaugos priemones;
6. galimas teismo klaidas įmanoma ištaisyti pasinaudojus instancinės teismų sistemos galimybėmis;
7. bylinėjimosi išlaidų problema daugelyje valstybių sprendžiama valstybei garantuojant finansinę pagalbą neturintiems bylininkams¹⁹.

Teisės į teisminę gynybą svarbą ir prioritetą yra pabrėžęs ir Konstitucinis Teismas, kuris konstatavo, kad teisminis teisių ir laisvių gynimas, skirtingai nuo kitų jų gynimo būdų, turi tik jam būdingus visuotinai pripažintus demokratinius principus (lygybės teismui, viešumo, rungimosi, teisės būti išklausytam teisme ir kt.)²⁰. Beje, visuotinai pripažįstama, kad teisė į teisminę gynybą, kaip socialinė vertybė, bet kurioje valstybėje privalo būti realiai garantuota. Valstybė privalo

¹⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

¹⁷ P. Miškinis. Savignyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija, 2002 m. Nr. 28(20). P. 17.

¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁹ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 61-62.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 1997, Nr. 91-2289.

sudaryti jai įgyvendinti tinkamas sąlygas ir kontroliuoti, kad tų sąlygų būtų laikomasi. Europos Žmogaus Teisių Teismas tai vadina teisės į teisminę gynybą efektyvumu²¹.

Kaip ir bet kuri kita subjekcinė teisė, teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos įgyvendinama tam tikra įstatymų nustatyta tvarka. Konstitucinis Teismas akcentavo, kad teisinis reguliavimas, įtvirtinantis asmens teisės į savo teisių ir laisvių teisminę gynybą įgyvendinimo tvarką, turi atitikti iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantį teisinio aiškumo reikalavimą. Kad asmuo iš tikrųjų galėtų įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių ir laisvių pažeidimo, įstatymų leidėjas privalo įstatymuose aiškiai nustatyti, kaip ir į kokį teismą asmuo gali kreiptis²².

Taip pat ir tarptautiniu lygmeniu pripažinta būtinybė teisminę gynybą daryti kuo labiau prieinama, šalinti kliūtis, kurios trukdytų šią teisę efektyviai įgyvendinti, paprastinti procedūras ir pan.²³

Efektyvus teisės į teisminę gynybą realizavimas priklauso nuo įstatyminio civilinio proceso reglamentavimo, taigi objektyvioji civilinio proceso teisė yra įrankis įgyvendinti asmens teisę į teisminę gynybą. Kadangi ši garantija turi išskirtinę vertę asmeniui, visuomenei ir valstybei, įstatyminis teisės į teisminę gynybą reglamentavimas yra labai svarbus ne tik šios teisės įgyvendinimui, bet ir kitų žmogaus teisių ir interesų gynimui. LR CPK 2 straipsnyje numatytas vienas iš civilinio proceso tikslų – ginti asmenų, kurių materialinės subjekcinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus. Tokio tikslo įtvirtinimas dar kartą patvirtina teisės į teisminę gynybą svarbą, nes būtent su šios teisės realizavimu siejasi ir pats civilinis procesas.

Kadangi teisė į teisminę gynybą nelaikytina vien tik teise kreiptis į teismą, tai įpareigoja įstatymų leidėją labai atsakingai reglamentuoti ne tik kreipimosi į teismą tvarką tiek organizaciniu-techniniu, tiek teisiniu aspektais, bet ir visą bylos nagrinėjimo procesą, kuris turėtų vykti taip, kad būtų sudarytos kuo palankesnės sąlygos pažeistai asmens teisei apginti.

1.3 Teisės į teisminę gynybą turinys

Teisminė gynyba turi būti suprantama kaip visuma teismo procesinių veiksmų nuo bylos iškėlimo iki besikreipiančiam asmeniui priimto teigiamo sprendimo įsiteisėjimo²⁴. LR CPK

²¹ EŽTT 1979 m. spalio 9 d. sprendimas byloje *Airey v. Ireland*.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 1997, Nr. 91-2289.

²³ Žr. pvz: Recommendation No. R (81) 7 On measures facilitating access to justice. Adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981 // http://www.coe.int/t/cm/home_en.asp; prisijungimo laikas: 2007-10-18.

komentaro autoriai taip pat sutinka su tokia pozicija pagrįstai teigdami, kad iškėlus civilinę bylą teisminės gynybos prieinamumo principas negali būti laikomas įgyvendintu, nes asmens teisė į teisminę gynybą apima ir kitus aspektus: teisę į sąžiningą bylos nagrinėjimą, teisę būti išklaustytam, operatyvų ginčo išsprendimą ir kt.²⁵ Taigi išsiaiškinus, kad teisė į teisminę gynybą nereikia vien tik teisės kreiptis į teismą, o apima daugelį aspektų, tikslinga toliau paanalizuoti, kokios nuostatos sudaro šios fundamentalios asmens teisės turinį. Anot Lietuvos civilinio proceso teisės mokslininkų, teisės į tinkamą teismo procesą, arba kitaip tariant, teisės į teisminę gynybą turinį sudaro tokios nuostatos:

1. šalių ginčą turi nagrinėti nepriklausomas ir nešališkas teismas;
2. teismas turi būti sudarytas pagal įstatymą;
3. šalims, kitiems proceso dalyviams turi būti užtikrinta teisė teismo posėdyje kalbėti savo gimtąja kalba ir turėti vertėją;
4. bylos nagrinėjimas turi vykti ne už uždarytų durų, o viešai;
5. teismas privalo išklausti kiekvieną šalį;
6. šalių ginčą teismas privalo išspręsti per protingai trumpą laiką, nes „lėtas“ teisingumas yra „blogas“ teisingumas;
7. teismas privalo motyvuoti savo sprendimą;
8. procese turi būti užtikrintas procesinis šalių lygiateisiškumas;
9. kiekviena šalis turi būti laiku ir tinkamai informuota apie teismo posėdžio vietą ir laiką, kitų procesinių veiksmų atlikimo vietą ir laiką bei kitos šalies veiksmus;
10. šalims turi būti sudaryta galimybė bylą vesti per atstovą;
11. bylas turi nagrinėti kvalifikuoti teisėjai;
12. neišgalinčiai šaliai valstybė privalo garantuoti teisę į nemokamą teisinę pagalbą;
13. šalims turi būti suteikta teisė apskusti, jų manymu, neteisingą teismo sprendimą;
14. šalims turi būti sudarytos sąlygos susipažinti su visa bylos medžiaga;
15. valstybė privalo garantuoti, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas būtų įvykdytas ir šitaip būtų užtikrintas šalių santykių stabilumas²⁶.

²⁴ S. Vėlyvis. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje // Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. – Vilnius, 2006. P. 207.

²⁵ A. Driukas, Č. Jokūbauskas, P. Koverovas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. – Vilnius: Justitia 2004. P. 56.

²⁶ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 152-153.

Teigiama, kad šis labai plataus turinio principas yra tiesiogiai susijęs su kitais civilinio proceso teisės principais, o kai kurie iš jų yra aptariamo principo turinio sudėtinė dalis²⁷. Mūsų manymu, netgi abejotina, ar apskritai galima pateikti baigtinį šio principo turinį sudarančių nuostatų sąrašą.

Be abejo, kiekviena išvardinta garantija yra teisės į tinkamą teismo procesą dalis, bet ar tai reiškia, kad visos minėtos nuostatos turi vienodą reikšmę įgyvendinant teisę į teisminę gynybą? Šio darbo autorė daro prielaidą, kad teisės į tinkamą teismo procesą turinį sudarančios garantijos gali būti skirstomos į tas, be kurių ši teisė būtų paneigta ir tas, kurias apribojus (be abejo, laikantis ribojimų pagrįstumo kriterijų), teisė į teisminę gynybą nebūtų pažeidžiama. Pirmąsias garantijas įvardinsime kaip neatsiejamas nuo teisės į teisminę gynybą, o antrąsias pavadinsime papildomomis. Svarbu pabrėžti, kad autorė nemėgina paneigti papildomų teisės į teisminę gynybą garantijų svarbos, tačiau mano, kad įstatymų leidėjas turi didesnę laisvę nustatyti šių papildomų garantijų galimus ribojimus. Tokių teisės į teismą turinį sudarančių garantijų skirstymą pagrindžia EŽTT sprendimų analizė. EŽTT ne visas Lietuvos civilinio proceso teisės mokslininkų nurodomas nuostatas laiko neatsiejamomis nuo teisės į teismą. Be abejo, nuostatos, tiesiogiai įvardintos EŽTPLAK turėtų būti laikomos neatsiejamomis nuo teisės į teisminę gynybą, tai yra:

- teisė, kad byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką,
- teisė, kad byla būtų nagrinėjama ir teismo sprendimas būtų skelbiamas viešai;
- teisė, kad bylą nagrinėtų pagal įstatymą sudarytas teismas;
- teisė, kad bylą nagrinėtų nepriklausomas teismas;
- teisė, kad bylą nagrinėtų nešališkas teismas.

Tačiau yra ir kitų nuostatų, nors EŽTPLAK tiesiogiai neįvardintų, tačiau EŽTT laikomų neatsiejamomis nuo EŽTPLAK 6 straipsnio 1 dalies turinio:

- teisė kreiptis į teismą;²⁸
- šalių procesinis lygiateisiškumas (angl. „*equality of arms*“);²⁹
- teisė į motyvuotą teismo sprendimą;³⁰
- valstybė privalo garantuoti, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas būtų įvykdytas.³¹

Kaip matome, EŽTT ne visas Lietuvos civilinio proceso teisės mokslininkų nurodomas nuostatas laiko neatsiejamomis nuo teisės į teismą. Taigi visas likusias teisės į teisminę gynybą

²⁷ A. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 1. P. 238.

²⁸ EŽTT 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder v. United Kingdom*.

²⁹ EŽTT 1996 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Ankerl v. Switzerland*.

³⁰ EŽTT 2001 m. gruodžio 25 d. sprendimas byloje *Hirvisaari v. Finland*.

³¹ EŽTT 2003 m. birželio 6 d. sprendimas byloje *Jasiūnienė v. Lithuania*.

garantijas galime priskirti prie papildomų. Pavyzdžiui, EŽTT konstatuoja, kad EŽTPLAK 6 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai neįvardinta valstybių pareiga garantuoti teisę į nemokamą teisinę pagalbą visose civilinėse bylose, kaip tai yra padaryta 6 straipsnio 3 dalyje baudžiamojo proceso atveju³², taigi kiekvienoje civilinėje byloje valstybė neprivalo garantuoti asmeniui nemokamos teisinės pagalbos – siekiant, kad teisė į teismą būtų realiai užtikrinta, gali būti imamasi kitokių priemonių, – tokių kaip, pavyzdžiui, procedūrų supaprastinamas ir pan.³³ Deja, EŽTT savo sprendimuose nepasisakė dėl kitų papildomų teisės į teismą garantijų, tokių kaip garantijos naudotis vertėjo paslaugomis apimties civiliniame procese, dėl garantijos, kad bylą turi nagrinėti kvalifikuoti teisėjai ir kai kurių kitų nuostatų neatsiejamumo nuo teisės į tinkamą teismo procesą. Dėl to, bent jau kol kas galime jas vadinti papildomomis. Kadangi šios teisės į teismą garantijos nėra magistro baigiamojo darbo objektas, plačiau jų ir neanalizuosime. Tačiau dėl pagrindinio nagrinėjamo šiame darbe klausimo EŽTT vis dėlto yra išsakęs savo poziciją. 1970 m. sausio 17 d. sprendime byloje *Delcourt v. Belgium* ir kitose vėlesnėse bylose³⁴ EŽTT išaiškino, kad EŽTPLAK 6 straipsnis neįpareigoja valstybių steigti apeliacinių ir kasacinių teismų³⁵. Kitose bylose tiesiogiai buvo konstatuota, kad EŽTPLAK 6 straipsnio 1 dalis neužtikrina teisės į apeliaciją³⁶. Iš to seka, kad apeliacijos teisė, anot EŽTT, yra papildoma asmeniui suteikiama teisės į teismą garantija ir nelaikytina neatsiejama jos dalimi. Antroje šio magistro baigiamojo darbo dalyje pabandydysime atsakyti į klausimą, ar pritartina tokiai pozicijai.

³² EŽTT 2002 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Del Sol v. France*.

³³ EŽTT 1979 m. spalio 9 d. sprendimas byloje *Airey v. Ireland*.

³⁴ EŽTT 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Monnell and Morris v. the United Kingdom*, EŽTT 2001 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje *Platakou v. Greece* ir kt.

³⁵ EŽTT 1970 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Delcourt v. Belgium*.

³⁶ EŽTT 1995 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*.

II. AR TEISĖ Į TEISMINĘ GYNYBĄ ĮGYVENDINAMA PIRMOJOJE INSTANCIJOJE?

2.1 Teisės skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą samprata nagrinėjamos temos kontekste

Prieš pradėdant analizuoti pagrindinį šio darbo klausimą – ar teisė skusti teismo sprendimą yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, autorės manymu, būtų tikslinga išsiaiškinti, kas turima omenyje kalbant apie teisę skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą.

Iki 2007 m. spalio 24 d. Konstitucinio Teismo nutarimo nekildavo didesnių problemų dėl teisės skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą sąvokos. Kalbant apie teisę skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą, šią sąvoką buvo galima drąsiai įvardinti kaip apeliacijos teisės sinonimą (kas ir daroma šiame magistro baigiamajame darbe). Šioje vietoje derėtų priminti, kad baigiamajame darbe kalbama apie teisę į teisminę gynybą kaip apie konstitucinį principą, įtvirtintą LR Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje. Taip pat analizuojama, ar teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą konstitucinio principo dalis. Atsižvelgiant į tai, tačiau nepamirštant, kad teisė į teisminę gynybą realizuojama civilinio proceso teisės normų detalizuota tvarka, svarbu išanalizuoti Konstitucinio Teismo poziciją dėl teisės skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą sampratos, kuri pirmą kartą išsakyta 2007 m. spalio 24 d. nutarime. Šiame nutarime konstatuota, kad „išimtiniais atvejais [...] gali būti įstatymu nustatytas [...] ir toks teisinis reguliavimas, kad tam tikri pirmosios instancijos teismo priimti baigiamieji aktai gali būti skundžiami ne aukštesnės instancijos teismui, bet teismui, kuris priėmė atitinkamą baigiamąjį aktą [...]“. Šiuo atžvilgiu čia vartojama sąvoka „apskundimas“ [...] apima ne tik civilinio proceso įstatymuose numatyto atitinkamo skundo (apeliacinio, kasacinio), kuriuo bandoma inicijuoti šio baigiamojo akto peržiūrėjimą (taip pat ir atnaujinant bylos nagrinėjimą), padavimą, bet ir kitokius byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimo atvejus³⁷. Analizuojant Konstitucinio Teismo poziciją dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimo būdų, pažymėtina, kad civilinio proceso teisės teorijoje apeliacijos ir kasacijos institutai vadinami teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formomis, o proceso atnaujinimo institutas prie šių formų nepriskiriamas. Šis institutas taikomas tada, kai nėra galimybės apginti pažeistas asmens teises ir interesus kitais įstatymo numatytais būdais. Tokio požiūrio laikosi ir įstatymų leidėjas, LR

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2007, Nr. 111-4549.

CPK III dalį, pavadindamas „Teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formos **bei** (*paryškinta autorės*) proceso atnaujinimas. Kaip matome, Konstitucinis Teismas pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimu laiko tiek apeliacinio, tiek kasacinio skundo padavimą, tiek prašymą dėl proceso atnaujinimo. Su tokia Konstitucinio Teismo nuomone sunku sutikti. Kasacijos negalime laikyti pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimo būdu, nes kasaciniu skundu skundžiami apeliacinės instancijos teismų sprendimai ir nutartys (LR CPK 340 straipsnio 1 dalis), taigi kasacija negalima dėl pirmosios instancijos teismo sprendimų ir nutarčių, neperžiūrėtų apeliacine tvarka (LR CPK 341 straipsnio 1 punktas). Be to, civilinio proceso teisės teorijoje nekyla diskusijų, kad kasacija yra išimtinė teismų sprendimų teisėtumo kontrolės forma ir yra galima tik esant įstatyme numatytiems kasacijos pagrindams. Proceso atnaujinimas taip pat nelaikytinas pirmosios instancijos teismo sprendimų apskundimo būdu, nes šio instituto esmė nėra teismo sprendimo apskundimas – proceso atnaujinimu siekiama į bylos nagrinėjimą iš esmės įtraukti aplinkybes, kurios yra svarbios nustatyti tiesą ir egzistavo bylą nagrinėjant, tačiau nebuvo ar negalėjo būti žinomos, arba ištaisyti tam tikrus, esminius proceso trūkumus, kurie lėmė viso proceso negaliojimą³⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad procesas gali būti atnaujinamas ne tik įsiteisėjus pirmosios instancijos teismo sprendimui, tačiau ir įsiteisėjus apeliacinio ar kasacinio teismo sprendimui ar nutarčiai, todėl dar ir dėl to negalime šio instituto vadinti pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimu.

Svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimu laiko ir prašymą dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo. Ši išvada darytina atsižvelgiant į 2007 m. spalio 24 d. nutarimo formuluotę, kad „išimtiniais atvejais [...] gali būti įstatymu nustatytas [...] ir toks teisinis reguliavimas, kad tam tikri pirmosios instancijos teismo priimti baigiamieji aktai gali būti skundžiami ne aukštesnės instancijos teismui, bet teismui, kuris priėmė atitinkamą baigiamąjį aktą“. Mūsų manymu, prašymo peržiūrėti sprendimą už akių nereikėtų laikyti pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimu, kadangi toks prašymas neperkelia bylos nagrinėjimo į aukštesnės instancijos teismą. Aukštesnės instancijos teismo įsikišimas šiuo etapu būtų per ankstyvas, nes pirmosios instancijos teismas kol kas visapusiškai nevertino bylos aplinkybių³⁹. Šis klausimas detaliau bus aptariamas trečiojoje darbo dalyje.

³⁸ V. Nekrošius. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 237.

³⁹ A. Driukas, Č. Jokūbauskas, P. Koverovas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II dalis. – Vilnius: Justitia 2005. P. 225.

Pabrėžtina, kad Lietuvoje tik apeliacija yra laikoma įprastu teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės būdu⁴⁰. Dėl šios ir dėl aukščiau išdėstytų priežasčių, magistro baigiamajame darbe sąvoka „teisė skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą“ yra suprantama kaip teisė skųsti teismo sprendimą apeliacine tvarka arba apeliacijos teisė.

2.2 Apeliacijos reikšmė civilinio proceso tikslų įgyvendinimui

Apeliacija, būdama viena iš teismo sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formų, kartu yra ir būtinybė, be kurios neišsivaizduojamas šiuolaikinis civilinis procesas. Nors apeliacinio proceso analizė nėra pagrindinis šio darbo objektas, tikslinga yra aptarti kai kuriuos šios civilinio proceso stadijos ypatumus, siekiant kuo išsamiau atskleisti nagrinėjamos temos esmę.

Apeliacijos institutas pripažįstamas praktiškai visose valstybėse, tačiau pačios sąvokos „apeliacija“ turinys ne visur yra vienodas – skiriasi tiek galimybės pradėti apeliacinį procesą, tiek jo apimtis, tiek proceso forma. Pasaulyje egzistuoja teismo sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės sistemų įvairovė. Yra valstybių, kuriose nėra ryškaus skirtumo tarp apeliacijos ir kasacijos; kitose valstybėse egzistuoja vieninga hierarchinė teismų sistema: yra sistemų, kuriose yra tik viena grandis virš pirmosios instancijos, kitose – dvi ar netgi daugiau grandžių; yra sistemų, kuriose apeliacija turi suspensyvinį efektą, o kitose – pirmosios instancijos teismo sprendimai įsiteisėja nuo jų priėmimo⁴¹; vienur (Pvz.: Italijoje) tiek teisė paduoti apeliacinį skundą, tiek teisė paduoti kasacinį skundą pripažįstama konstitucine teise ir yra sudedamoji teisės į teisminę gynybą dalis, todėl teisė reikalauti patikrinti sprendimą tiek apeliacine, tiek kasacine tvarka egzistuoja dažniausiai be jokių ribojimų ir išankstinių sąlygų, kitur – pripažįstama tik teisė paduoti apeliacinį skundą, o galimybė kreiptis į aukščiausiąjį teismą atsiranda tik gavus leidimą (Pvz.: JAV, Švedijoje ir kt.)⁴².

Kalbant apie apeliacijos esmę, pasakytina, kad ji yra ne vienodai suvokiama skirtingose apeliacijos modeliuose. Kaip žinia, yra skiriama ribota ir neribota apeliacija. Šiuose skirtinguose modeliuose dominuoja ir skirtingi šios proceso stadijos tikslai. Yra autorių, kurie išskiria privačiuosius bei viešuosius apeliacijos tikslus⁴³. Prie privačiųjų apeliacijos tikslų galima priskirti siekį patenkinti šalies, kurios atžvilgiu buvo priimtas nenaudingas jai sprendimas, norą, kad byla

⁴⁰ A. Driukas, Č. Jokūbauskas, P. Koverovas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. III dalis. – Vilnius: Justitia 2005. P. 283.

⁴¹ J. A. Jolowicz. On Civil Procedure. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 328.

⁴² E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 269.

⁴³ J. A. Jolowicz. On Civil Procedure. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 331-332.

būtų peržiūrėta aukštesniame lygmenyje bei siekį, kiek tai įmanoma, atstatyti teisingumą tarp šalių. Tai yra pagrindinis neribotos apeliacijos modelio tikslas. Prie viešųjų apeliacijos tikslų galima priskirti siekį didinti visuomenės pasitikėjimą teisingumo sistema. Pabrėžtini keli šio siekio aspektai: turi egzistuoti garantija, kad bus ištaisytos galimos pirmosios instancijos teismo klaidos, taip pat užtikrintas teismų praktikos vienodinimas ir darnus teisės vystimasis. Šie tikslai labiau atsispindi ribotos arba dalinės apeliacijos modelyje. Be abejo, praktikoje sunku būtų įsivaizduoti, kad šie apeliacijos tikslai yra vienas nuo kito nepriklausomi ir nesusiję, tačiau skirtinguose apeliacijos modeliuose galima išvelgti vieno ar kito tikslo dominavimą.

Kalbant apie apeliacijos reikšmę, nedera pamiršti ir paties civilinio proceso tikslų klausimo. LR CPK 2 straipsnyje išskirti šie civilinio proceso tikslai:

- 1) ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus,
- 2) tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdamas,
- 3) taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių,
- 4) aiškinti bei plėtoti teisę.

Nesuklystume pasakydami, kad apeliacijos galimybė yra reikšminga kiekvieno iš šių tikslų įgyvendinimui. Kadangi praktiškai visose gyvenimo srityse egzistuoja klaidos tikimybė, ne išimtis yra ir teismo procesas. Galimybė bylos faktus išanalizuoti antrą kartą ir kitomis akimis, sumažina šių faktų vertinimo klaidos riziką. Dėl šios priežasties, apeliacinis procesas yra svarbus asmens teisių ir interesų gynybai, t.y. pirmajam civilinio proceso tikslui įgyvendinti. Be to, bylos nagrinėjimo apeliacinėje instancijoje metu tikrinama, kaip buvo aiškinamos ir ar teisingai taikomos teisės normos, o tai yra neatsiejama nuo antrojo civilinio proceso tikslo. Trečiasis civilinio proceso tikslas – koncentruotumo principo išraiška. LR CPK įtvirtinus ribotos apeliacijos modelį, sudaromos sąlygos šį civilinio proceso tikslą įgyvendinti. Apribojimu pateikti naujus įrodymus, draudimu apeliaciniame skunde kelti naujus reikalavimus ir pan. užkertama galimybė proceso vilkinimui. Teisės aiškinimas ir plėtojimas taip pat yra neatsiejamas nuo apeliacinio proceso, kadangi be apeliacijos negalima ir kasacija, kurios pagrindinė funkcija ir yra teisės aiškinimas. Be to, ir pats apeliacinės instancijos teismas atlieka šią funkciją formuodamas pirmosios instancijos teismų praktiką. Kaip minėta, tai yra vienas iš apeliacinio proceso viešųjų tikslų, kuris, kaip matome, sutampa ir su paties civilinio proceso vienu iš tikslų.

Kaip pabrėžia Europos Tarybos Ministrų komitetas, efektyvus apeliacijos procesas atitinka civilinio proceso šalių bei teisingumo sistemos interesus bei turi būti prieinamas ne tik

baudžiamosiose, bet ir civilinėse bei komercinėse bylose⁴⁴. Taip pat ir EŽTT teigia, kad jeigu valstybėje egzistuoja apeliacinis procesas, jis turi atitikti EŽTPLAK 6 straipsnyje numatytas garantijas⁴⁵. Pritartina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomonei, kad byloje dalyvavusių asmenų teisė į apeliaciją (CPK 305 str.) iš esmės apsprendžia galimybę priimtą pirmosios instancijos teismo sprendimą patikrinti instancine tvarka. Jeigu nerealizuojama teisė į apeliaciją, nėra būtinosios sąlygos kasacijai (CPK 341 str. 1 p.). Taigi teisingumo vykdymo procese asmens teisė į apeliaciją turi ypatingą reikšmę, tarnauja viešajam tinkamo įstatymo taikymo tikslui⁴⁶. Todėl, autorės nuomone, nesuklysimė apeliacijos teisę įvardindami kaip vieną iš svarbiausių procesinių teisių bei kaip priemonę civilinio proceso tikslams įgyvendinti. Tačiau ar galime apeliacijos teisę laikyti būtina teisės į teisminę gynybą dalimi? Kaip minėta, šiuo klausimu egzistuoja dvi iš esmės priešingos pozicijos:

- 1) LR Konstitucija garantuoja asmeniui galimybę pirmosios instancijos teismo sprendimą apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui,
- 2) asmuo savo teisę į teismą įgyvendina pirmojoje instancijoje.

Taigi toliau paanalizuosime abiejų pozicijų šalininkų pateikiamus argumentus ir pabandydysime atsakyti į klausimą, kuriai nuomonei reikėtų pritarti.

2.3 Ar apeliacijos teisė yra būtinas teisės į teismą turinio elementas?

Kaip jau šiame darbe minėta, EŽTT ne kartą yra išreiškęs poziciją, kad teisė skūsti pirmosios instancijos teismo sprendimą nėra būtina teisės į teismą dalis ir valstybė neprivalo asmeniui suteikti garantijos apskūsti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Šiuo klausimu vis dažniau ir Konstitucinis Teismas pasisako savo nutarimuose, tačiau išsako visiškai priešingą nuomonę: „konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, aiškinama kitų Konstitucijos nuostatų kontekste, suponuoja ir tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui.“⁴⁷ Nors šiuo atveju Konstitucinis Teismas turėjo omeny baudžiamojo proceso reguliavimą,

⁴⁴ Recommendation No. R (95) 5 Concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases. Adopted by the Committee of Ministers on 7 February 1995 // http://www.coe.int/t/cm/home_en.asp; prisijungimo laikas: 2007-10-22.

⁴⁵ EŽTT 1970 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Delcourt v. Belgium* ir kt.

⁴⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2004, bylų kategorija 115.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,

tačiau tokią pačią poziciją išreiškė ir 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime kalbėdamas apie civilinį procesą: „reguliuojant civilinio proceso santykius įstatymu taip pat turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bet kuri byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui.“⁴⁸ Analogiška Konstitucinio Teismo pozicija išreikšta ir 2006 m. kovo 28 d. bei 2007 m. spalio 24 d. nutarimuose. Taigi toliau aptarsime būtent šią nuomonę ir jos pagrįstumą.

Pritartina požiūriui, kad įvertinus griežtą lingvistinę minėtų nutarimų formuluotę – „bet kuri pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą“ – galima daryti prielaidą, kad bet koks apeliacijos teisės ribojimas Konstitucinio Teismo būtų pripažintas neteisėtu⁴⁹. Tai patvirtina dar griežčiau išreikšta pozicija viename iš naujausių – 2007 m. spalio 24 d. nutarimų: „Konstitucija neleidžia įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad kokios nors kategorijos bylose apskritai jokiais atvejais būtų negalima siekti inicijuoti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo, nes šitaip būtų paneigta galimybė ištaisyti galimas teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą; nustačius tokį teisinį reguliavimą konstitucinė teisingumo samprata būtų apribota tik formaliu, nominaliu teismo vykdomu teisingumu“⁵⁰. Pagal

Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2006, Nr. 7-254.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2006, Nr. 102-3957.

⁴⁹ G. Ambrasaitė. Apeliacijos teisė – absoliuti konstitucinė teisė? // Justitia 2007 m. Nr. 2 (64). P. 34.

⁵⁰ Žr. pvz: Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2007, Nr. 111-4549.

taip tvirtai išreikštą poziciją, galima būtų manyti, kad apeliacijos ribojimus, įtvirtintus LR CPK, Konstitucinis Teismas pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijoje įtvirtintai asmens teisei į teisminę gynybą, kurią Konstitucinis Teismas, be kita ko, laiko absoliučia. Dėl teisės į teisminę gynybą absoliutumo Konstitucinis Teismas nuomonę išreiškė 2000 m. birželio 30 d. ir daugelyje vėlesnių nutarimų⁵¹. Be abejo, laikant teisę į teisminę gynybą absoliučia, ir kartu laikant, kad apeliacijos teisė yra vienas iš teisės į teisminę gynybą turinio elementų (nesvarbu papildomas ar neatsiejamas), nesunku prieiti prie išvados, kad apeliacijos ribojimai gali būti nesuderinami su šio konstitucinio principo esme. Net ir menkiausi bandymai riboti absoliučią teisę galėtų reikšti tokios teisės pažeidimą. Tačiau ar teisė į teismą tikrai yra absoliuti? EŽTT dėl teisės į teisminę gynybą absoliutumo išreiškė kitokią poziciją. Ne vienoje byloje yra akcentuota, kad teisė į teismą nėra absoliuti, o gali būti ribojama – valstybės narės yra laisvos nustatyti šios teisės ribojimus tiek, kiek šie ribojimai nepažeidžia pačios teisės esmės, yra pagrįsti teisėtu tikslu ir priemonės, kurių imamasi yra proporcingos šiam teisėtam tikslui⁵². Šią savo praktiką EŽTT patvirtino ir vėlesnėse savo bylose taip pat pabrėždamas, kad teisės į teismą prigimtis reikalauja teisinio reguliavimo⁵³ ir tam tikri jos ribojimai galėtų būti pateisinami. Pritartina tokiai EŽTT pozicijai, tuo labiau, kad teisės moksle vis dar lieka neatsakytas klausimas, ar apskritai egzistuoja žmogaus teisių hierarchija, t.y. ar vienos teisės gali būti svarbesnės už kitas. Analizuojant pvz. EŽTPLAK, matyti, kad tam tikroms teisėms ir laisvėms, įtvirtintoms šioje konvencijoje suteikiamas prioritetas. EŽTPLAK 15 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kilus karui ar susidarius nepaprastajai padėčiai, dėl kurių iškilo grėsmė tautos gyvavimui, kiekviena Aukštoji susitarianti šalis gali imtis priemonių, kuriomis nukrypstama nuo įsipareigojimų pagal šią Konvenciją tik tiek, kiek to reikalauja padėties kritiškumas, su sąlyga, kad tokios priemonės neprieštarauja kitiems jos įsipareigojimams pagal tarptautinę teisę. Šio EŽTPLAK straipsnio 2 dalyje numatyta, kad bet koku atveju negali būti ribojamos tokios žmogaus teisės kaip teisė į gyvybę (EŽTPLAK 2 straipsnis), kankinimų ir žmogaus orumo žeminimo draudimas (EŽTPLAK 3 straipsnis), vergijos draudimas (EŽTPLAK 4 straipsnio 1 punktas), *nullum crimen sine lege* ir *nulla poena sine lege* nuostatos (EŽTPLAK 7 straipsnis). Taigi šias teises, neabejotinai, galime vadinti absoliučiomis. Nors EŽTPLAK nėra sistemos, kurioje pirmenybė teikiama vienai teisei kitos atžvilgiu jeigu jos viena kitai prieštarauja, tačiau yra priimta, kad tam tikrais atvejais turi

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios Nr. 130-4910; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2007, Nr. 111-4549 ir kt.

⁵² EŽTT 1985 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje *Ashingdane v. United Kingdom* ir kt.

⁵³ EŽTT 1998 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Osman v. United Kingdom*, 1998 m. liepos 10 d. sprendimas byloje *Tinnelly & Sons Ltd and Others and McElduff and Others v. United Kingdom* ir kt.

būti pasiektas balansas tarp priešingų interesų⁵⁴, kas suponuoja prielaidą, jog tam tikros žmogaus teisės yra labiau saugomos. Taigi absoliuti teisė jokiais atvejais negali būti ribojama. Ko gero, nekiltų didesnių diskusijų, kad negalimi net menkiausi bandymai riboti žmogaus teisę į gyvybę ar orumą. Tiek EŽTPLAK, tiek, kaip minėta, EŽTT praktikoje teisei į teisminę gynybą nesuteikiamas toks statusas, be abejo, neneigiant jos svarbos. Pavyzdžiui, LR CPK reglamentavime galėtume išvelgti tam tikrų šios teisės ribojimų, kurie būtų nepateisinami, jeigu teisę į teisminę gynybą laikytume absoliučia. Trumpai aptariant kreipimosi į teismą taisykles, pažymėtina, kad LR CPK 5 straipsnyje įtvirtinta, jog kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Tačiau, kaip matyti iš šio straipsnio turinio, ne bet kuris, o tik suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą teisminės gynybos. Bet tai nereiškia, kad visiems be išimties suinteresuotiems asmenims bet kada ir dėl bet kokių reikalavimų suteikiama teisminė gynyba. Pati teisė į teisminę gynybą ir teisė kreiptis į teismą priklauso nuo įstatyme numatytų aplinkybių, kurios civilinio proceso teisės teorijoje vadinamos teisės kreiptis į teismą prielaidomis ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygomis⁵⁵. Kreipimosi į teismą tvarką reglamentuoja LR CPK 111, 113, 135, 137 ir kiti straipsniai. Nesilaikant juose įtvirtintų taisyklių, t.y. nesant prielaidų kreiptis į teismą ar netinkamai savo teisę realizavus, teismas atsisakys priimti ieškinį arba nustatys terminą ieškinio trūkumams pašalinti, o jų nepašalinus, ieškinį gražins ieškovui ir teisė kreiptis į teismą, o kartu ir teisė į teisminę gynybą nebus realizuota. Analizuojant šias kreipimosi į teismą sąlygas, pastebėtina, kad kai kurios iš jų gali sudaryti prielaidas teisei į teisminę gynybą riboti. Pavyzdžiui žyminis mokestis asmeniui, kurio turtinė padėtis yra itin sunki, gali būti lemiama kliūtimi kreipiantis į teismą. Arba ieškinio formos ir turinio reikalavimai teisinio išsilavinimo neturinčiam žmogui gali būti nesuprantami ir jeigu toks asmuo neišgali susimokėti už teisinę pagalbą, tokiu atveju, tai taip pat gali būti rimta kliūtis asmeniui kreiptis į teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo. Vadinasi, konstitucinę asmens teisę į teisminę gynybą pripažįstant absoliučia, šios teisės ribojimai, numatyti LR CPK, turėtų būti laikomi antikonstituciniais. Tuo tarpu, EŽTT savo sprendimuose yra pažymėjęs, kad reikalavimas mokėti tam tikrą mokestį prieš kreipiantis į teismą *per se* negali būti pripažintas nesuderinamu su teise į teisminę gynybą, tačiau kiekvienu konkrečiu atveju toks reikalavimas negali paneigti pačios teisės esmės ir padaryti teisminę gynybą apskritai neįmanoma⁵⁶. Taigi EŽTT dar kartą patvirtino, kad teisė į teisminę gynybą nėra absoliuti ir gali būti ribojama, ir ji nereiškia, kad kiekvienas asmuo bet

⁵⁴ C. Ovey, R. White. The European Convention on Human Rights. – Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 5.

⁵⁵ S. Vėlyvis, G. Abromavičienė. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos//Jurisprudencija. 2006, Nr. 2(80). P. 124.

⁵⁶ EŽTT 2001 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Kreuz v. Poland*.

kokiomis sąlygomis gali šią teisę įgyvendinti. Taigi argumentas, kad apeliacijos teisės ribojimai yra nesuderinami su teise į teisminę gynybą, nes ši teisė yra absoliuti, kaip matome, yra abejotinas.

Toliau aptarsime kitus pagrindinius argumentus, kuriais grindžiama pozicija, kad teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą yra laikytina neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalimi.

Konstitucinis Teismas, argumentuodamas apeliacijos teisės įtvirtinimą LR Konstitucijoje pabrėžia, kad asmeniui nesuteikus galimybės apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, būtų apsiribojama formaliu ir nominaliu teisingumo vykdymu⁵⁷. Be abejo, kiekvienoje civilinėje byloje yra siekiama nustatyti materialiąją tiesą ir apginti interesus asmenų, kurių subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti ar ginčijami. Tačiau ar toks siekis yra absoliutus? Pripažįstama, kad taip pat egzistuoja tiek privatus (šalių), tiek viešasis (visuomenės) suinteresuotumas, kad civilinė byla būtų išnagrinėta per kiek įmanoma trumpesnę laiką⁵⁸. Toks tikslas yra tiesioginė civilinio proceso koncentruotumo principo išraiška. Šis principas yra įtvirtintas LR CPK 7 straipsnyje, pripažįstamas tiek teorijoje tiek praktikoje, tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygmeniu. Šio principo esmę ir reikšmę detaliai yra išnagrinėjęs prof. V. Nekrošius savo monografijoje⁵⁹ ir kituose moksliniuose darbuose. Vienas iš koncentruotumo principo aspektų yra draudimas šalims piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis. Absoliutinant materialiosios tiesos nustatymo tikslą, kyla pavojus, kad jis taps patogiu įrankiu nesažiningai šaliai, siekiančiai vilkinti bylos nagrinėjimą ir kaip galima ilgiau siekiančiai išvengti teisingumo įvykdymo konkrečioje byloje. Kita vertus, nekyla jokių abejonių, kad civilinio proceso teisė, kaip ir kiekviena kita procesinė teisės šaka, yra ir privalo būti bent iš dalies formali, nes ja yra nustatoma teisingumo vykdymo procedūra, o visiškai neigiant proceso formalizmo principą, kartu būtų paneigta pačios procesinės teisės esmė ir prasmė⁶⁰. Jeigu būtų atsisakoma proceso formalizavimo, tai tada iškiltų naujų klausimų, gal tuomet ir nustatytas apeliacinio skundo padavimo šešių mėnesių naikinamasis terminas yra antikonstitucinis, juk praleidusiam šį terminą asmeniui teisė paduoti apeliacinį skundą apskritai išnyksta. Taigi argumentas, kad nesuteikus asmeniui teisės apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą, būtų apsiribojama formaliu teisingumo vykdymu, tvirtumas yra abejotinas.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2007, Nr. 111-4549.

⁵⁸ A. Driukas, Č. Jokūbauskas, P. Koverovas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. – Vilnius: Justitia 2004. P. 64.

⁵⁹ V. Nekrošius. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002.

⁶⁰ V. Nekrošius. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. // Teisė, 2007 m. Nr. 63. P. 80.

Be to, šioje pozicijoje galima išvelgti ir nuomonės, kad pirmosios instancijos teismas yra mažiau kvalifikuotas, apraiškas, kadangi suprantant pažodžiui, toks pozicijos formulavimas reiškia, kad pirmojoje instancijoje vykdomas tik formalus teisingumas. Taip bylininkai tiesiog skatinami žvelgti į procesą pirmosios instancijos teisme kaip į „neišvengiamą etapą“, kurį būtina praeiti siekiant patekti į „tikrai kvalifikuotą“ teismą⁶¹. Autorės nuomone, nereikėtų sutikti su požiūriu, kad pirmosios instancijos teismo vykdomas teisingumas yra mažiau „kvalifikuotas“, be abejo, pripažįstant, kad aukštesnių instancijų teismuose paprastai dirba turintys daugiau profesinės patirties teisėjai. Formuojant tokią nuomonę, visuomenėje neišvengiamai susidarys neigiamas požiūris į teismų darbą ir bus siekiama ginčo nagrinėjimą perkelti į aukštesnę instanciją, kas yra nesuderinama nei su civilinio proceso tikslu kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių, nei su koncentruotumo, ekonomiškumo, ar su kitais civilinio proceso principais.

Yra ir daugiau argumentų, kuriais remiantis išreiškiama pozicija dėl to, kad LR Konstitucija garantuoja apeliacijos teisę. Pavyzdžiui 2006 m. kovo 28 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodo, kad „iš Konstitucijos kylanti bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad bet kuri pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą turi būti galima nustatyta tvarka apskusti bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui, o bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto ar bet kurias teisės klaidas“⁶². Taigi apeliacijos teisės įtvirtinimas LR Konstitucijoje kildinamas iš instancinės teismų sistemos. Pažymėtina, kad tokia pozicija yra ganėtinai prieštaringa. Tame pačiame 2006 m. kovo 28 d. nutarime teigiama, kad „Konstitucijoje (inter alia Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje) [...] yra įtvirtinti bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos, kaip bylų teismo nagrinėjimo procesinių pakopų sistemos, pagrindai“⁶³. LR Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje yra minimas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas – vienintelis Lietuvoje teismas, nagrinėjantis bylas kasacine tvarka. Tačiau ar tai reiškia neribotą galimybę asmeniui kreiptis ir į šį teismą? Pamėginkime įsivaizduoti situaciją, kad pirmosios instancijos teismas priima ieškovui palankų sprendimą, o atsakovui jį apskundus apeliacine tvarka, apeliacinės instancijos teismas priima priešingą – ieškovui nepalankų sprendimą. Taigi, atsižvelgiant į išdėstytą poziciją, pastarajam turėtų būti sudaryta galimybė nepalankų sprendimą apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui, o tai reiškia, kad tokiu atveju

⁶¹ Ten pat.

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006 m. Nr. 36-1292.

⁶³ Ten pat.

ieškovui turėtų būti garantuota teisė priimtą apeliacinės instancijos teismo sprendimą apskūsti kasacine tvarka. Tačiau ar taip yra? Nei teorijoje, nei praktikoje nebekyla didesnių nesutarimų dėl to, kad kasacija yra išimtinė teismų sprendimų kontrolės forma. Kasacinio teismo paskirtis yra spręsti teisės aiškinimo ir taikymo klausimus, šios funkcijos atlikimas sudaro sąlygas įgyvendinti pagrindinę kasacijos užduotį – užtikrinti visoje valstybės teritorijoje vienodą teisės aiškinimą ir taikymą⁶⁴. Tokia paskirtis neabejotinai atspindi viešojo intereso dominavimą kasaciniame procese. Kasacija galima tik tuo atveju, kai yra CPK 346 straipsnyje nurodyti pagrindai. Taigi galimybė ieškovui apskūsti jam nepalankų apeliacinės instancijos teismo sprendimą yra labai ribota, o tuo atveju, jeigu ginčijama suma nesiekia 5 000 Lt ir ginčas yra ne dėl darbo užmokesčio ir kitų išmokų, susijusių su darbo santykiais, išlaikymo priteisimo, žalos, susijusios su fizinio asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimais profesine liga, atlyginimo – apskritai negalima (LR CPK 341 str. 2 p.). Tokiu atveju, mūsų nagrinėtoje situacijoje, kai asmeniui nepalankus sprendimas priimamas apeliacinėje instancijoje, jam turėtų būti garantuota teisė į kasaciją ir kasacijos ribojimai vėlgi turėtų būti pripažinti antikonstituciniais, kas būtų niekaip nesuderinama su kasacijos paskirtimi. O jeigu asmeniui nepalankus sprendimas priimamas tik kasaciniame teisme, tai jokiū būdu negalėtume teigti, kad jam turi būti garantuojama teisė apskūsti teismo sprendimą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, nes, kaip žinia, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priima galutinį ir neskundžiamą sprendimą. Todėl garantija asmeniui apskūsti jam nepalankų teismo sprendimą bent vienos aukštesnės instancijos teismui negali būti laikoma bendra taisykle.

Dar vienas aspektas, rodantis tokios pozicijos prieštarumą, yra 2007 m. spalio 24 d. Konstitucinio Teismo išaiškinimas, kad „gali būti įstatymu nustatytas [...] ir toks teisinis reguliavimas, kad tam tikri pirmosios instancijos teismo priimti baigiamieji aktai gali būti skundžiami ne aukštesnės instancijos teismui, bet teismui, kuris priėmė atitinkamą baigiamąjį aktą“. Šioje vietoje Konstitucinis Teismas pats sau prieštarauja kildindamas galimybę bent vieną kartą apskūsti pirmosios instancijos teismo sprendimą iš teismų instancinės sistemos ir teigdamas, kad gali būti nustatytas ir toks reguliavimas, kad tam tikri pirmosios instancijos teismo sprendimai galėtų būti skundžiami tam pačiam teismui.

Analizuojant Lietuvos teismų poziciją dėl apeliacijos teisės neatsiejamumo nuo teisės į teisminę gynybą, pastebėtina, kad dar prieš priimant naująjį LR CPK, LAT jau yra išreiškęs savo nuomonę dėl apeliacijos teisės ribojimų. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete svarstant naujojo LR CPK projektą, dėl 303 straipsnio, numatančio apeliacijos teisės ribojimus, LAT

⁶⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-524/2005. Procesinio sprendimo kategorija 128.10.

pateikė pasiūlymą neriboti teisės į apeliaciją ginčo suma. Pasiūlyme taip pat nurodyta, kad tokios nuostatos gali prieštarauti ir pačiai proceso esmei, teisminės veiklos esmei, nes teisminei veiklai būdinga tai, jog priimami teismų sprendimai, jų teisėtumas ir pagrįstumas gali ir turi būti patikrinami (t.y. instancinė sistema), priešingu atveju, nesant galimybės sprendimus patikrinti, tokia veikla yra jau nebe teisminė, o administracinė⁶⁵. Kaip matome, galimybė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą, taip pat ir LAT nuomone, kildinama iš teismų instancinės sistemos. Šio požiūrio prieštaravimas jau yra aptartas, todėl daugiau dėmesio yra atkreiptina į teismų praktiką nagrinėjamu klausimu. Įdomus yra LAT formuojamas požiūris, kad teisę skusti teismo sprendimą nors vienos aukštesnės instancijos teismui garantuoja EŽTPLAK 7 protokolo 2 straipsnis. Šiame straipsnyje įtvirtinta garantija asmeniui, teismo nuteistam už nusikaltimą, reikalauti, kad jo apkaltinamasis nuosprendis ar bausmė būtų peržiūrėti aukštesnės teisminės instancijos. Taigi LAT teigia, kad nors minėto protokolo antrajame straipsnyje kalbama apie asmens, apkaltinto nusikaltimo padarymu, teisės, ši nuostata taikoma ir civilinėse bylose⁶⁶. Tokią išvadą, anot LAT, patvirtina Europos Tarybos Ministrų komiteto 1995 m. vasario 7 d. rekomendacijos Nr. R(95)5 „Dėl apeliacijos sistemų ir procedūrų civilinėse bei komercinėse bylose įvedimo ir jų funkcionavimo tobulinimo“ 1 straipsnis, kuriame pažymėta, kad šalims turi būti garantuota teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimus apeliacinės instancijos teismui. Paminėtina, kad tokios pačios pozicijos laikosi ir Lietuvos apeliacinis teismas⁶⁷. Iš tiesų rekomendacijoje yra išreikšta pozicija, kad ne tik baudžiamosiose bylose asmenims turėtų būti suteikta apeliacijos galimybė, tačiau ar tai reiškia, kad baudžiamajame procese suteikiamas garantijas galima išplėsti į civilinio proceso sritį? Ko gero, atsakymas būtų neigiamas. Šios rekomendacijos tame pačiame 1 straipsnyje b. punkte nurodyta, kad apeliacijos teisės ribojimai yra galimi, o 3 straipsnyje detalizuojami rekomenduotini apribojimai. Taigi drąsiai galime teigti, kad Europos Tarybos Ministrų komitetas savo rekomendacijoje neabsoliutina apeliacijos teisės civilinėse bylose. Be to, atsižvelgiant į skirtingą baudžiamosios ir civilinės teisės paskirtį, galimas baudžiamojo nuosprendžio pasekmes asmeniui vargu, ar galima prilyginti teisiamojo ar nuteistojo statusą civilinio ieškovo ar atsakovo statusui⁶⁸.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvada dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I-III dalys) (IXP-926) //

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158167&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-10-20.

⁶⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 9 dienos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2007; 2003 m. spalio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-1018/2003; 2004 m. birželio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2004 ir kt.

⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2005 m. Rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-404/2005. Procesinio sprendimo kategorija: 99.1.2.; 2007 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-766/2007. Procesinio sprendimo kategorijos: 102.5; 121.5; 122.1 (S) ir kt.

⁶⁸ Ambrasaitė G. Apeliacija civiliniame procese: daktaro dis.: soc. mokslai: teisė (01 S) / LTU. – V., 2004. P. 66.

Beje, kaip minėta, EŽTT konstatavo, kad civilinėse bylose apeliacijos teisės EŽTPLAK negarantuoja ir čia niekur nėra užsiminta apie galimybę 7 protokolo suteikiamas garantijas taikyti civiliniame procese.

Išanalizavus argumentus, kuriais paremta nuomonė, jog apeliacijos teisė yra neatsiejama nuo teisės į teisminę gynybą, galime teigti, kad visi aptarti argumentai nėra tvirti.

Toliau šiame darbo skyriuje norėtume pristatyti ir pozicijas, anot kurių, apeliacijos teisė nėra neatsiejama nuo teisės į teisminę gynybą. Tokią nuomonę yra išreiškęs pvz. prof. V. Nekrošius, pagrįstai pažymėdamas, kad LR Konstitucijoje kalbama apie galimybę kreiptis į teismą, o ne apskūsti teismo sprendimus⁶⁹. Pritartina profesoriaus nuomonei, kad kreiptis į teismą asmuo turi teisę, jeigu jo teisės yra pažeidžiamos ir teismas yra subjektas, kuris būtent gina asmenį, o ne nuo kurio gali būti ginamasi. Taigi teismas gina asmenį tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo valstybės, tačiau tai nereiškia, kad teismas asmenį gina nuo teismo. Nors teismas yra viena iš valstybės valdžių, pagal LR Konstitucijos 5 straipsnį, tačiau jau nuo valdžių padalijimo teorijos atsiradimo laikų nebesiginčijama, kad teisminė valdžia skiriasi nuo kitų dviejų valdžių ir turi ypatingą reikšmę. Kalbant apie teismo vietą valdžių sistemoje, reikia turėti omenyje ir tai, kad teismas gauna valdžios galias tiesiogiai iš tautos, o ne iš kitų valstybės valdžių, todėl jis ir įgyvendina savo valdžią savarankiškai, o ne kaip kitų valdžių įsteigta institucija, ir tai reiškia, kad teismas, vykdydamas savo funkcijas, nėra pavaldus nei vykdomajai, nei įstatymų leidžiamajai valdžiai⁷⁰. Taigi teismas gina asmenį nuo valstybės ir kitų asmenų, o pripažinus, kad asmeniui yra garantuojama neribota gynyba nuo teismo, vėlgi tektų daryti prielaidą, kad asmeniui turėtų būti neribojama teisė apskūsti net ir kasacinio teismo sprendimus, kas akivaizdžiai prieštarautų bet kokiai logikai.

Kaip pabrėžia prof. V. Nekrošius, klausimu, ar apeliacijos teisė yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, ypač aktyviai kadaise diskutuota Vokietijoje ir šiuo klausimu nugalėjo nuomonė, kad asmens teisės į teisminę gynybą principas garantuoja galimybę ginti savo teises teisme, bet ne „prieš teismą“⁷¹. Taigi toliau norėtume pabandyti pažvelgti į Vokietijoje susiformavusią nuomonę šiuo klausimu. Paminėtina, kad Vokietijos Federacijos Pagrindinio Įstatymo⁷² 19 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta teisė į teisminę gynybą ir čia taipogi neužsimenama apie teisę į apeliaciją. Pagrindinio Įstatymo 95 straipsnio 1 dalyje taip pat įtvirtinta instancinė (pakopinė)

⁶⁹ V. Nekrošius. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 210.

⁷⁰ V. Pakalniškis. Dėl teisminės valdžios šaltinio ir jos veiksmingumo // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: Konferencijos medžiaga. Vilnius, 1998. P. 59.

⁷¹ V. Nekrošius. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 209-210.

⁷² Basic Law for the Federal Republic of Germany (Grundgesetz, GG) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/GG.htm>; prisijungimo laikas: 2007-10-21.

teismų sistema. Kaip jau anksčiau minėta, Lietuvoje apeliacijos teisės neatsiejamumas nuo teisės į teismą bandomas aiškinti būtent instancinės teismų sistemos įtvirtinimu LR Konstitucijoje. Tačiau Vokietijos civilinio proceso mokslininkų nuomone, toks aiškinimas yra nepagrįstas. Nors Pagrindiniame Įstatyme ir įtvirtinta teismų instancinė sistema, tačiau asmeniui negarantuojamas procesas keliose instancijose⁷³. Kita vertus, nereikia pamiršti ir to, kad teisės į teisminę gynybą principas garantuoja asmeniui tinkamą procesą bet kurioje instancijoje⁷⁴. Tokią savo poziciją Vokietijos mokslininkai pagrindžia teisinės valstybės principu ir iš jo sekančia teise į teisminę gynybą, kuriai užtikrinti pakanka kitų tinkamo proceso turinį sudarančių nuostatų. Tačiau autoriai iš dalies sutinka su nuomone, kad jeigu pirmojoje instancijoje procesas vyko ignoruojant pagrindines asmens teises ir nesilaikant tinkamo proceso principų, įstatymų leidėjas gali suteikti galimybę skusti teismo sprendimą. Tokia papildoma garantija turėtų būti ypatingai atidžiai reglamentuojama siekiant išvengti nepagrįsto piktnaudžiavimo. Vis dėlto, toliau vėl primenama, kad apeliacijos teisės Vokietijos Pagrindinis Įstatymas negarantuoja, o teisės į teisminę gynybą principas nėra skirtas teismų instancinei sistemai įtvirtinti. Šio principo tikslas – garantuoti tinkamą teismo procesą, nesvarbu, kurioje instancijoje. Ir jeigu atsitiktų taip, kad ir paskutinėje instancijoje būtų pažeidžiamos pagrindinės asmens procesinės teisės, valstybė turėtų suteikti asmeniui galimybę ginti savo teises ar siekti žalos atlyginimo. Deja, tokio teisinio reguliavimo kol kas nėra⁷⁵.

Paminėtina, kad ir Vokietijos Federacijos Konstitucinis Teismas laikosi pozicijos, kad apeliacijos teisė konstituciniu lygmeniu nėra garantuojama. 2003 m. balandžio 30 d. sprendime buvo apibendrinta ir dar kartą patvirtinta ankstesnė šio teismo praktika minėtu klausimu. Nors šiame sprendime pripažinta, kad teisinis reguliavimas, kuriuo nesudaroma galimybių asmeniui apginti teises (vok. *Abhilfemöglichkeit*, angl. *remedy*) tuo atveju, kai pažeidžiamas teisės būti išklaustam principas (vok. *rechtliches Gehör*), prieštarauja Vokietijos Federacijos Pagrindiniam Įstatymui, tačiau apeliacijos teisės šis įstatymas savaiame negarantuoja ir apeliacijos ribojimai savaiame nėra antikonstituciniai. Šiame sprendime buvo pristatyta įdomi idėja steigti specializuotus teismus ir numatyti specialią procedūrą tiems atvejams, kad asmens teisės nebūtų ignoruojamos bylose, jeigu pirmosios instancijos teisme buvo nesilaikoma tinkamo proceso taisyklių ir kuriose apeliacija negalima. Paminėtini šie Vokietijos Federacijos Konstitucinio Teismo teiginiai:

- Efektyvaus teisių gynimo garantavimas yra vienas iš svarbiausių teisinės valstybės bruožų;

⁷³ J. Arntz. *Rechtsschutz gegenüber der öffentlichen Verwaltung: Rechtslage und Praxis in der Bundesrepublik Deutschland* // *Jurisprudencija* 2007, Nr. 1(91). P. 9.

⁷⁴ L. Rosenberg, K. Schwab, P. Gottwald. *Zivilprozessrecht*. – München: C. H. Beck, 2004. P. 931-932.

⁷⁵ Ten pat.

- Teisės į teisminę gynybą principą sudaro teisė kreiptis į teismą, tinkamo proceso nuostatos ir teismo sprendimo privalomumo principas;
- Teisė į teisminę gynybą nėra absoliuti;
- Teisės į teisminę gynybą principas reikalauja bent minimalaus užtikrinimo, kad asmuo, manantis kad jo teisės ir laisvės pažeidžiamos, šį klausimą galės spręsti teisme, t.y. įstatymų leidėjas privalo garantuoti, kad asmuo galės bent vieną kartą kreiptis į teismą ir sulaukti bent vieno teismo sprendimo. O tai reiškia, kad viena instancija asmeniui yra garantuojama. Toliau įstatymų leidėjas turi teisę nuspręsti, suteikti garantiją, kad ginčas bus sprendžiamas aukštesnėje instancijoje, ar tokios garantijos nesuteikti, taip pat nustatyti pagrindus, kuriems esant asmenys galės į šias instancijas kreiptis;
- Nors teisė būti išklausytam yra labai svarbi, ji negali sudaryti prielaidų begaliniam teismo procesui;
- Siekiant teisės sistemos stabilumo, teisinio tikrumo ir teisinės (ne socialinės – aut. past.) taikos tarp ginčo šalių tikslų, konstitucinis reguliavimas prisiima galimų teismo klaidų riziką;
- Teisinėje valstybėje turėtų būti siekiama užtikrinti tokią teisminę procedūrą, kad neliktų galimybės teisei klaidai – tai turėtų garantuoti nuostata, kad ginčą sprendžia nepriklausomas teisėjas ir tik pagal įstatymą, bei tai, kad jis ginčą sprendžia nešališkai;
- Jeigu apskundimo galimybė būtų siejama tik su tuo, kad žemesnėje instancijoje galimai yra padarytos teismo klaidos, tuomet būtų neteisinga neleisti skųsti aukštesnės ar net aukščiausios instancijos teismo sprendimo, nes čia taip pat išlieka klaidos tikimybė;
- Kol Pagrindiniame Įstatyme nenumatyta kitaip, jis užtikrina tik teisę, kad asmenį nuo kito asmens ar valstybės gins teismas, o ne teisę gintis nuo teismo⁷⁶.

Kadangi teisė skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą Vokietijos Federacijos Pagrindiniame Įstatyme neįvardinta, kaip matome, Vokietijos Federacijos Konstitucinis Teismas laikosi gana griežtos pozicijos dėl apeliacijos teisės reikšmės įgyvendinant teisę į teismą ir teisės į teisminę gynybą konstitucinio principo neaiškina plečiamai, priešingai negu tai daro Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nors tiek Lietuvos, tiek Vokietijos konstitucinis reguliavimas aptariamam klausimui nesiskiria.

⁷⁶ 2003 m. balandžio 30 d. Vokietijos Federacijos Konstitucinio Teismo Plenarinės sesijos sprendimas Nr. 1 PBvU 1/02 „Dėl konstitucinės teisės į teisminę gynybą garantijos ir teisės būti išklausytam principo“ // http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/up20030430_1pbvu000102.html; prisijungimo laikas: 2007-10-21.

Kitose Europos valstybėse, esant iš esmės analogiškomis konstitucinėms nuostatomis, taip pat nepripažįstamas toks platus teisės į teisminę gynybą aiškinimas. Pavyzdžiui, Nyderlandų Konstitucija apeliacijos teisės tiesiogiai neįtvirtina, todėl šioje valstybėje laikomasi pozicijos, kad Konstitucija apeliacijos teisės negarantuoja, ir šios teisės garantijos suteikiamos tik baudžiamosiose bylose atsižvelgiant į šios valstybės tarptautinius įsipareigojimus⁷⁷. Turint omeny, kad teisė į teisminę gynybą yra universali, visų demokratinių valstybių pripažįstama teisė, garantuojama ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu, reikėtų sutikti su nuomone, kad terminas „teisė į teisminę gynybą“ skirtingose Europos valstybėse turėtų reikšti tuos pačius dalykus⁷⁸. Būtent dėl šios priežasties ir LR Konstitucijoje įtvirtintą teisę į teisminę gynybą reikėtų aiškinti atsižvelgiant į kitų valstybių bei EŽTT formuojamą praktiką, kadangi Lietuvoje minimalūs tarptautiniai standartai teisės į teismą srityje yra užtikrinami. Be abejo, nereikia pamiršti, kad valstybės yra laisvos nusistatyti griežtesnius žmogaus teisių apsaugos standartus savo teisės sistemose, tačiau tai turi būti aiškiai įvardinta nacionaliniuose teisės aktuose. Kaip minėta, apeliacijos teisė konstituciniu lygmeniu yra įtvirtinta Lenkijos Respublikos Konstitucijos 78 straipsnyje, kuriame, be kita ko, teigiama, kad ši teisė įstatymu gali būti ribojama. Taigi net konstitucijoje garantuojama teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą Lenkijoje nelaikoma absoliučia. Paminėtina, kad Suomijos Konstitucijos 21 straipsnio 2 dalyje apeliacijos teisė įvardinta kaip tinkamo proceso garantija. Maltos Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalis taip pat garantuoja asmeniui teisę apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Tad šios valstybės yra pasirinkusios griežtesnius teisės į teisminę gynybą apsaugos standartus⁷⁹.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta šiame darbo skyriuje, galime tvirtinti, kad plečiamasis teisės į teisminę gynybą aiškinimas teigiant, kad apeliacijos teisė yra neatsiejama jos dalis, yra prieštaringas, nes teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą nėra įtvirtinta nei EŽTPLAK, nei LR Konstitucijoje, o tokio aiškinimo negalime kildinti iš instancinės teismų sistemos. Taip pat negalime vienareikšmiškai teigti, kad nesuteikus apeliacijos galimybės, procesas apsiribotų tik formaliu teisingumo vykdymu, taigi minėti argumentai neatrodo įtikinami. Todėl pagrįstesnė yra pozicija, kad savo teisę į teisminę gynybą asmuo įgyvendina pirmojoje instancijoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje proceso dalyviai nedažnai naudojami savo teise skusti teismo sprendimą ir savo teises gina pasinaudodami tik viena teismo instancija (žr. 1 lentelę).

⁷⁷ G. Ambrasaitė. Apeliacijos teisė – absoliuti konstitucinė teisė? // Justitia 2007 m. Nr. 2 (64). P. 36.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucija, Suomijos Respublikos Konstitucija, Maltos Respublikos Konstitucija // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2007-10-22.

1 lentelė. Apskūsta sprendimų apeliacinės instancijos teismui⁸⁰

Metai	Priimta pirmosios instancijos teismo sprendimų	Apskūsta pirmosios instancijos teismo sprendimų	Apskūsta pirmosios instancijos teismo sprendimų (procentais)
2002 m.	125 372	4 346	3,46 %
2003 m.	122 773	3 902	3,17 %
2004 m.	149 646	3 454	2,3 %
2005 m.	148 750	3 609	2,42 %
2006 m.	145 286	3 231	2,22 %

2.4 Apeliacijos teisė – svarbi asmeniui suteikiama procesinė garantija

Pripažinus, kad asmuo savo teisę į teisminę gynybą įgyvendina pirmojoje instancijoje, vis dėlto, nesinorėtų sutikti su tuo, kad apeliacijos teisė yra nereikšminga asmeniui ginant savo pažeistas teises ir apskritai nesietina su teise į teisminę gynybą. Manytume, kad Vokietijos Federacijos Konstitucinio Teismo teiginys, kad valstybė privalo asmeniui garantuoti vieną teismo instanciją ir įstatymų leidėjas yra visiškai laisvas nuspręsti dėl apeliacijos galimybės, yra šiek tiek per griežtas. Byloje dalyvavusių asmenų teisė į apeliaciją iš esmės apsprendžia galimybę priimtą pirmosios instancijos teismo sprendimą patikrinti instancine tvarka. Jeigu nerealizuojama teisė į apeliaciją, nėra būtinosios sąlygos kasacijai (CPK 341 str. 1 p.). Taigi teisingumo vykdymo procese asmens teisė į apeliaciją turi ypatingą reikšmę, tarnauja viešajam tinkamo įstatymo taikymo tikslui⁸¹. Kaip jau anksčiau analizuota, apeliacijos teisė yra itin svarbi siekiant ir kitų civilinio proceso tikslų. Todėl pagrįstai galėtume apeliacijos teisę vadinti sudėtine teisės į teisminę gynybą dalimi, kuri yra *papildoma* asmeniui suteikiama procesinė garantija ginant pažeistas teises. Tačiau būtina pabrėžti, kad būdama papildoma garantija, apeliacijos teisė kartu yra labai reikšminga teisės į tinkamą teismo procesą įgyvendinimui. Jos svarbą rodo ir faktas, kad nemažai pirmosios instancijos teismo sprendimų apeliacinės instancijos teisme yra pakeičiama arba panaikinama (žr. 2 lentelę).

⁸⁰ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos 2006 metų apžvalga // <http://www.teismai.lt/teismai/Informacija%20apie%20Lietuvos%20Respublikos%20teismu%20darba%202006%20metais.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-10-22.

⁸¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2004. Bylų kategorija 115.

2 lentelė. Apeliacinėje instancijoje pakeista arba panaikinta pirmosios instancijos teismo sprendimų⁸².

Metai	Apskūsta pirmosios instancijos teismo sprendimų	Pakeista arba panaikinta pirmosios instancijos teismo sprendimų	Pakeista arba panaikinta pirmosios instancijos teismo sprendimų (procentais)
2002 m.	4 346	1698	39,07 %
2003 m.	3 902	1434	36,75 %
2004 m.	3 454	1267	36,68 %
2005 m.	3 609	1262	34,97 %
2006 m.	3 231	1208	37,89 %

Iš šių duomenų matyti, kad apeliacinėje instancijoje gana dažnai yra pakeičiamas arba panaikinamas pirmosios instancijos teismo sprendimas, taigi galima daryti išvadą, kad vis dėlto pirmosios instancijos teismo sprendimuose dažnai neišvengiama teisės taikymo, aiškinimo ar faktinių aplinkybių vertinimo klaidų. Galimybė analizuoti bylos faktus ir juos vertinti du kartus sumažina klaidos tikimybę, o tai laikoma vienu iš apeliacijos privalumų.

Dėl šių priežasčių dar kartą pabrėžtina, kad net ir sutikus su pozicija, kad apeliacijos teisė neturėtų būti laikoma absoliučia konstitucine teise, nederėtų nukrypti į kitą kraštutinumą ir imti teigti, kad valstybė yra visiškai laisva nustatydamą šios procesinės garantijos ribas⁸³. Tai, kad ne mažai valstybių yra įtvirtinusios apeliacijos teisę konstituciniu lygmeniu, patvirtina nuomonę, kad ši garantija yra ypač reikšminga ginant pažeistas asmenų teises.

⁸² Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos 2006 metų apžvalga // <http://www.teismai.lt/teismai/Informacija%20apie%20Lietuvos%20Respublikos%20teismu%20darba%202006%20metais.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-10-22.

⁸³ G. Ambrasaitė. Apeliacijos teisė – absoliuti konstitucinė teisė? // Justitia 2007 m. Nr. 2 (64). P. 37.

III. TEISĖS SKŪSTI PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISMO SPRENDIMĄ RIBOJIMAI IR JŲ PAGRĮSTUMAS TEISĖS Į TEISMINĘ GYNYBĄ KONTEKSTE

Išsiaiškinus, kad apeliacijos teisė nelaikytina absoliučia konstitucine teise, galime teigti, kad ši teisė gali būti ribojama. Nepaisant to, reikėtų atkreipti dėmesį į EŽTT suformuotą praktiką, kad nors EŽTPLAK 6 straipsnis negarantuoja apeliacijos teisės, tačiau jeigu tokia teisė valstybėje yra suteikiama, apeliacinio proceso dalyviai turi teisę į visas EŽTPLAK 6 straipsnio garantijas⁸⁴. Kaip minėta, EŽTPLAK 6 straipsnis garantuoja asmeniui teisę kreiptis į teismą. Taigi iš to seka išvada, kad jeigu valstybėje veikia apeliaciniai teismai, tai pagal EŽTPLAK asmuo turi teisę kreiptis ir į apeliacinės instancijos teismą, ir ši teisė turi būti reali (efektyvi). Tačiau, kaip išsiaiškinta, apeliacijos teisė nėra absoliuti ir gali būti ribojama laikantis teisėtų ribojimų pagrįstumo kriterijų. Tokie ribojimai turėtų būti įtvirtinami tik įstatymu ir neprarasti savo išimtinio pobūdžio, todėl pritariama LAT teiginiui, kad bendroji taisyklė yra tai, kad teismo sprendimai yra skundžiami. Išimtį iš jos gali numatyti tik CPK⁸⁵.

LR CPK yra įtvirtinti šie apeliacijos teisės ribojimai: negali būti skundžiamas teismo sprendimas smulkiuose turtiniuose ginčiuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip du šimtai penkiasdešimt litų (LR CPK 303 straipsnio 1 dalis), apeliacinio apskundimo objektu negali būti teismo sprendimas už akių, jeigu skundą paduoda asmuo, dėl kurio toks sprendimas yra priimtas (LR CPK 303 straipsnio 2 dalis), preliminarus sprendimas (LR CPK 428 straipsnio 8 dalis), teismo įsakymas (LR CPK 436 straipsnio 7 dalis). Šiuos apeliacijos ribojimus galima skirstyti į dvi grupes:

1. Ribojimai, susiję su bylos nagrinėjimo procesiniais ypatumais,
2. Ribojimai turtinio pobūdžio bylose dėl mažareikšmiškumo.

Prie pirmosios grupės priskirtinas draudimas skusti sprendimą už akių asmeniui, dėl kurio toks sprendimas yra priimtas, draudimas skusti preliminarų sprendimą, priimtą nagrinėjant bylą dokumentinio proceso tvarka bei draudimas skusti teismo įsakymą.

Prie antrosios grupės priskirtinas apeliacijos ribojimas, jeigu ginčijama suma nesiekia 250 Lt⁸⁶.

Apeliacijos teisės ribojimai yra įvesti kartu su naujuoju LR CPK. 1964 m. CPK⁸⁷ apeliacijos ribojimo ginčo suma nenumatė, nebuvo draudimo skusti sprendimą už akių ar preliminarų teismo

⁸⁴ EŽTT 1995 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom* ir kt.

⁸⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-968/2003 m. Bylų kategorija 115.

⁸⁶ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 285-286.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 1964 m. liepos 7 d. įstatymu // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-139.

sprendimą, kadangi tokie sprendimai pagal 1964 m. CPK apskritai nebuvo galimi. Pažymėtina, kad teismo įsakymą buvo galima skusti atskiruoju skundu.

Kalbant apie apeliacijos ribojimų reikalingumą ir nepamirštant, kad apeliacijos teisė yra svarbi tinkamo proceso garantija, turime sutikti, kad ilga proceso trukmė, kuri yra neišvengiama suteikus šalims neribotą apeliacijos teisę, taip pat yra nesuderinama su teise į tinkamą teismo procesą. Pripažįstama, kad ilgi bylos nagrinėjimo terminai riboja teisę į teisminę gynybą⁸⁸. Besąlyginis apeliacijos teisės garantavimas galėtų sudaryti prielaidas nesąžiningai proceso šaliai vilkinti procesą ir taip piktnaudžiauti savo teisėmis. Suteikus neribotą apeliacijos teisę, taip pat yra tikimybė, kad byla nukeliaus iki kasacinės instancijos. O bylą nagrinėjant kasacine tvarka, neretai susiduriama su atvejais, kai ji yra gražinama apeliacinei ar pirmajai instancijai (žr. 3 lentelę). Tokiais atvejais šalys, neabejotinai, susiduria su proceso trukmės problema, o keletą metų trunkantis bylinėjimasis netgi gali prarasti savo prasmę.

3 lentelė. LAT perduota bylų iš naujo nagrinėti žemesnėms instancijoms⁸⁹

Metai	LAT išnagrinėta bylų kasacine tvarka	Bylos, perduotos iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui	Bylos, perduotos iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.
2005 m.	662	95 (14,35 %)	63 (9,52 %)
2006 m.	662	76 (11,48 %)	77 (11,61 %)

Į bylų nagrinėjimo trukmės problemą dėmesį yra atkreipęs ir Europos Tarybos Ministrų komitetas, teigdamas, kad gali susidaryti situacija, kad ilgi bylos nagrinėjimo terminai, sąlygoti proceso apeliacinėje instancijoje, gali įtakoti asmenų teisę į operatyvų bylos nagrinėjimą, kurią garantuoja EŽTPLAK 6 straipsnio 1 dalis⁹⁰. Bylos nagrinėjimas keliose instancijose proceso šalims reiškia ne tik didžiules laiko sąnaudas, tačiau neišvengiamai sąlygoja taip pat ir gerokai didesnes pinigines išlaidas, kas, beje, pasakytina ir apie pačią valstybę.

Aptartos problemos būtent ir sąlygoja būtinybę riboti apeliacijos teisę. Todėl, kaip teisingai teigia Konstitucinis Teismas, demokratinėje visuomenėje tarp asmens teisių ir laisvių neretai kylant

⁸⁸ A. Driukas, Č. Jokūbauskas, P. Koverovas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. – Vilnius: Justitia 2004. P. 55.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Informacija apie darbą 2006 metais; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Informacija apie darbą 2005 metais.

⁹⁰ Recommendation No. R (95) 5 Concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases. Adopted by the Committee of Ministers on 7 February 1995 // http://www.coe.int/t/cm/home_en.asp; prisijungimo laikas: 2007-10-22.

kolizijoms, vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas⁹¹. Tačiau kiekvienas byloje dalyvaujančių asmenų procesinių teisių ir garantijų suvaržymas turėtų būti pateisinamas svarbia vienu ar kitu civilinio proceso tikslų bei principų apsauga ir neabejotinai turi būti siekiama surasti kompromisinį ir proporcingą sprendimą tarp ribojimų ir jais siekiamų tikslų. Nors apeliacijos teisė ir nėra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, o tik papildoma procesinė garantija, ją be pagrindo ribojant kartu kyla grėsmė, kad tokiais ribojimais teisė į teismą gali būti pažeidžiama. Dėl šios priežasties teisės skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą suvaržymai privalo būti labai gerai pasverti ir neturėtų prarasti savo išimtinio pobūdžio.

Įstatyme nustatyta gana nedaug apeliacijos teisės išimčių, ir dažnu atveju dalyvaujantys byloje asmenys vis dėlto gali pasinaudoti savo teise į apeliaciją. Nors ir nedaug numatyta apeliacijos ribojimų, tačiau tuo pačiu apsaugota, kad neribota apeliacijos teisė netaptų įrankiu nesąžiningai šaliai piktnaudžiauti procesu: LR CPK 95 straipsnis numato galimas piktnaudžiavimo apeliacijos teise pasekmes šaliai, kuri nesąžiningai pareiškė nepagrįstą apeliacinį skundą. Pagal šios normos nuostatas, piktnaudžiavusi apeliacijos teise šalis gali būti įpareigota kitai šaliai atlyginti bylinėjimosi išlaidas, o taip pat ir sumokėti baudą iki 20 000 Lt. Tokias, gana griežtas nuostatas galime laikyti savotišku saugikliu, papildančiu apeliacijos ribojimais siekiamus tikslus. Deja, ši norma teismuose yra taikoma ganėtinai vangiai ir teismų praktika šiuo klausimu yra negausi. Svarbu paminėti, kad vien kreipimasis į teismą su apeliaciniu skundu, kuris vėliau atmetamas savaime, nereiškia pagrindo taikyti LR CPK 95 straipsnio nuostatas. Šiuo atveju turi būti įrodytas reikalavimus reiškusio asmens nesąžiningumas, piktnaudžiavimas teise. Teismų praktikoje pripažįstama, kad nesąžiningumas reiškia asmens, paduodančio nepagrįstą ieškinį, suvokimą, jog ieškinys iš tiesų yra nepagrįstas, o jis neturi teisės reikalauti ginti jo teises, nes jos realiai nebuvo pažeistos. Aiškiai nepagrįsto ieškinio pareiškimas gali būti konstatuotas tada, kai ieškinys pateikiamas ne siekiant apginti pažeistą teisę, o sukelti atsakovui rūpesčių⁹². Analogiškos pozicijos turėtų būti laikomasi ir kai kalbama apie aiškiai nepagrįsto apeliacinio skundo padavimą.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 1997, Nr. 15-314.

⁹² Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-152/2007. Procesinio sprendimo kategorijos: 110.6; 44.5.2.17.

3.1 Draudimas skūsti sprendimą už akių

Sprendimo už akių instituto pagrindiniai tikslai yra greitesnis teismo procesas, nesąžiningos šalies galimybių naudotis savo procesinėmis teisėmis apribojimas bei operatyvesnis teisinės taikos tarp šalių atkūrimas. Būtent dėl šių priežasčių ir šio instituto išskirtinumo skiriasi ir sprendimo už akių apskundimo tvarka. Minėta, kad sprendimo, priimto už akių, šalis, dėl kurios jis priimtas negali skūsti apeliacine tvarka. Šis apeliacijos ribojimas susilaukė nemažai kritikos. Jau 2003 m. gegužės 16 d. LR Seime buvo pateiktas LR CPK 285 straipsnio ir 303 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. IXP-2568⁹³, kuriame siūloma atsisakyti draudimo skūsti sprendimą už akių apeliacine tvarka. Šio projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad įstatymo projektą parengė Teisės projektų ir tyrimų centro specialistai. Jų pateiktoje išvadoje teigiama, kad toks draudimas yra nesuderinamas su žmogaus teisių apsauga ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis, pasyviajai šaliai taikomos dvi sankcijos – teismo sprendimas už akių ir draudimas jį skūsti apeliacine bei kasacine tvarka, nesąžiningi asmenys turi galimybę, pateikę tik formalius, o iš esmės neteisingsus įrodymus, lengvai laimėti sau palankų teismo sprendimą, priimtą už atsakovo, pvz., ligonio ar invalido, akių, atimant iš tokio atsakovo teisę skūsti sprendimą apeliacine ar kasacine tvarka ir pan.⁹⁴ Tačiau šie argumentai nėra labai tvirti dėl to, kad, minėta, EŽTPLAK negarantuoja civilinėse bylose absoliučios teisės skūsti teismo sprendimus apeliacine tvarka, taip pat negalima teigti, kad sprendimas už akių yra pasyviajai šaliai taikoma sankcija – tai tik viena iš priemonių proceso koncentruotumo principui įgyvendinti⁹⁵. Sankcija negali būti laikomas ir draudimas skūsti sprendimą už akių, kadangi toks draudimas yra sąlygojamas sprendimo už akių instituto specifikos: priimdamas sprendimą už akių, teismas dar visapusiškai nevertino bylos įrodymų, todėl aukštesnės instancijos teismo įsikišimas būtų per ankstyvas, o šalis, kurios atžvilgiu priimtas sprendimas už akių, turi galimybę pasinaudoti specialia CPK 287 - 288 straipsniuose reglamentuota sprendimo už akių peržiūrėjimo procedūra⁹⁶. Prof. V. Nekrošius taip pat pažymi, kad sunku įsivaizduoti, kaip atrodytų apeliacinis skundas, dėl priimto už akių sprendimo, jeigu jį

⁹³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 285 ir 303 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=210987&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-11-29.

⁹⁴ Teisės projektų ir tyrimų centro išvada „Dėl tikslingumo pateikti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 285 ir 303 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą // http://www.exjura.com/lt/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=30; prisijungimo laikas: 2007-11-29.

⁹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-403/2006. Procesinio sprendimo kategorija 116.5.1(S).

⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-292/2007. Procesinio sprendimo kategorija 106.1.

priėmęs teismas net netiria įrodymų⁹⁷. Argumentas, kad nesąžiningi asmenys turi galimybę, pateikę tik formalius, o iš esmės neteisingus įrodymus lengvai laimėti sau palankų teismo sprendimą, taip pat yra nepagrįstas, kadangi sprendimas yra priimamas visų byloje esančių įrodymų pagrindu, nors ir vertinant juos formaliai, t.y. savo įrodymus gali pateikti abi proceso šalys ir teismas vertins ne tik aktyviosios šalies pateiktus įrodymus.

Pritartina nuomonei, kad draudimas skųsti už akių priimtą sprendimą apeliacine bei kasacine tvarka logiškai išplaukia iš ribotos apeliacijos modelio, įtvirtinto civilinio proceso kodekse⁹⁸. Ribotos apeliacijos modelis reiškia, kad apeliacinėje instancijoje byla nėra nagrinėjama iš naujo, o patikrinamas tik pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, ribojama galimybė šalims pateikti naujus įrodymus. Tuo tarpu įtvirtinus galimybę asmeniui, dėl kurio buvo priimtas sprendimas už akių, skųsti tokį sprendimą apeliacine tvarka, daugeliu atvejų reikštų, jog byla iš esmės pradeda nagrinėti tik apeliacinės instancijos teisme, kas būtų visiškai nesuderinama su proceso ekonomiško bei koncentruotumo principais, o apeliacinės instancijos teismas būtų paverstas pirmąja instancija.

Šiame kontekste taip pat pažymėtina, kad panaikinus draudimą skųsti sprendimą už akių šaliai, kurios atžvilgiu jis yra priimtas, savo reikšmę prarastų sprendimo už akių peržiūrėjimo, kurį atlieka pats tokį sprendimą priėmęs teismas, institutas, nes tikėtina, kad apeliaciniu skundu būtų naudojama žymiai dažniau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje itin prigijęs įsitikinimas, jog tikrasis teisingumas yra pasiekiamas aukštesnėje instancijoje⁹⁹.

2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas taip pat nusprendė, kad draudimas skųsti sprendimą už akių šaliai, dėl kurios toks sprendimas yra priimtas, neprieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui, Konstitucijos 29, 109 straipsniams, 117 straipsnio 1 daliai. Ši pozicija buvo grindžiama tuo, kad pasyviajai šaliai draudimas skųsti sprendimą už akių savaime neužkerta kelio, pasinaudojant proceso atnaujinimo institutu, apskųsti teismo sprendimą už akių, taip pat ir aukštesnės instancijos teismui. Ši išvada padaryta todėl, kad, kaip jau minėta, Konstitucinis Teismas proceso atnaujinimą laiko vienu iš būdų apskųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Toks Konstitucinio teismo išaiškinimas, ko gero, pateikimas siekiant pagrįsti poziciją, kad bet kurį pirmosios instancijos teismo sprendimą galima skųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Mūsų nuomone, toks aiškinimas yra perteklinis, kadangi sprendimo už akių priėmimo

⁹⁷ V. Nekrošius. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 176.

⁹⁸ LR Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2003 m. gegužės 22 d. išvada Civilinio proceso kodekso 285 ir 303 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui Nr. IXP-2568 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211458&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-11-29.

⁹⁹ R. Simaitis. Sprendimas už akių // Justitia 2004 m., Nr. 4(52). P. 26.

atveju, pasyviajai šaliai yra suteikiama galimybė pateikti prašymą dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo, o tokį veiksma Konstitucinis Teismas taip pat laiko pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimu konstitucine šios sąvokos prasme. Nors Konstitucinio Teismo argumentai, išdėstyti šiame nutarime buvo gana prieštaringi, tačiau, vis dėlto, prieita prie pagrįstos išvados, kad sprendimo už akių instituto prigimtis, tikslai ir esmė yra specifinė, todėl ribojimai skūsti tokį sprendimą yra pateisinami ir neprieštaraujantys LR Konstitucijai.

3.2 Draudimas skūsti preliminarų teismo sprendimą ir teismo įsakymą

Pagal LR CPK 262 straipsnio 1 dalį, bylą nagrinėjantis teismas gali priimti preliminarų sprendimą, kuriuo nurodoma, kaip bus išspręstas ginčas, jeigu šalys neatliks tam tikrų veiksmų. Toks sprendimas gali būti priimtas bylą nagrinėjant dokumentinio proceso tvarka. Byla yra nagrinėjama rašytinio proceso būdu, o iki preliminaraus sprendimo priėmimo atsakovui apie pareikštą ieškinį nėra pranešama (LR CPK 427 straipsnio 2, 4 dalys). Preliminaraus teismo sprendimo įsiteisėjimas priklauso nuo atsakovo valios – šis teismo sprendimas įsiteisėja, jeigu per nustatytą terminą atsakovas nepareiškia prieštaravimų (LR CPK 428 straipsnio 8 dalis). Nors ir su tam tikrais ypatumais, iš esmės analogiškai yra reglamentuojamas teismo įsakymo išdavimo procesas. Minėta, kad tiek preliminarus teismo sprendimas, tiek teismo įsakymas neskundžiami apeliacine tvarka (LR CPK 428 straipsnio 8 dalis, LR CPK 436 straipsnio 7 dalis). Tačiau ar tokie apeliacijos ribojimai yra pagrįsti?

Atsakymas būtų teigiamas dėl žemiau išdėstytų priežasčių.

Kadangi tiek preliminarus teismo sprendimo, tiek teismo įsakymo įsiteisėjimas priklauso nuo atsakovo (teismo įsakymo atveju vadinamojo skolininko) valios, prieštaravimų nepateikimo atveju laikoma, kad atsakovas (skolininkas) su sprendimu (įsakymu) sutinka ir išreiškia valią netekti galimybės jį skūsti apeliacine tvarka. Tačiau jeigu įstatymo nustatytu terminu bus pareikšti prieštaravimai, toks sprendimas (įsakymas) nesukels teisinių pasekmių, nes visais atvejais turės būti priimamas naujas (nebūtinai savo turiniu) pirmosios instancijos teismo sprendimas, kuris jau galės būti skundžiamas. Taip pat pažymėtina, kad teismo įsakymo išdavimo atveju, teismas netikrina kreditoriaus reikalavimo pagrįstumo (LR CPK 437 straipsnio 2 dalies 4 punktas), taigi apeliacinės instancijos teismas iš esmės neturėtų ko vertinti: negalėtų būti vertinamas kreditoriaus reikalavimo pagrįstumas, nes jo nevertino ir pirmosios instancijos teismas, o nesant prie pareiškimo pridėtų įrodymų, šito ir neįmanoma padaryti, vargu ar įmanomi kokie nors proceso teisės normų pažeidimai,

kuriuos išduodamas teismo įsakymą galėjo padaryti pirmosios instancijos teismas, nes priėmus kreditoriaus pareiškimą teismo įsakymo išdavimas yra daugiau ar mažiau automatizuotas¹⁰⁰.

Taigi galime daryti išvadą, kad atsižvelgiant į dokumentinio ir teismo įsakymo procesų, kaip specifinių institutų, esmę, tikslus ir prigimtį, ypač į tai, kad šiais institutais siekiama užtikrinti asmenims kuo greičiau įgyvendinti savo teisę į teisminę gynybą, draudimas skusti apeliaciniu skundu preliminarų teismo sprendimą ir teismo įsakymą yra laikytinas visiškai pateisinamu.

3.2 Apeliacijos ribojimas ginčo suma

Apeliacijos ribojimas ginčo suma nustatomas iš esmės vieninteliu tikslu – sumažinti apeliacinės instancijos teismų darbo krūvį ir kartu galimą proceso apeliacinės instancijos teismuose trukmę¹⁰¹. Paminėtina, kad pagal LR CPK 303 straipsnio 1 dalį, apeliacijos teisė neribojama ginčo suma turtiniuose ginčiuose dėl darbo užmokesčio ir kitų išmokų, susijusių su darbo santykiais, išlaikymo priteisimo, žalos, susijusios su fizinio asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimais profesine liga, atlyginimo. Toks apeliacijos ribojimų netaikymas šiose bylose yra grindžiamas materialinių santykių specifika ir didesniu visuomenės suinteresuotumu, kad tokios bylos būtų išnagrinėtos kuo teisingiau.

Nors apeliacijos ribojimas ginčo suma nėra Lietuvos išradimas¹⁰², draudimas skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą, jeigu ginčijama suma yra mažesnė kaip 250 Lt, susilaukė nemažai kritikos dar naujojo LR CPK projekto svarstymo stadijoje. LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvadoje dėl Civilinio proceso kodekso projekto¹⁰³ yra nurodyta, kad pateikti LAT, LR Generalinės prokuratūros, Seimo kanceliarijos Teisės departamento ir Teisės instituto pasiūlymai, kuriuose nepritariama apeliacijos teisės ribojimui ginčo suma. Visi šie siūlymai grindžiami panašiais motyvais: apeliacijos ribojimai pažeidžia byloje dalyvaujančių asmenų teises, teisingumas negali būti ribojamas pinigų suma ir pan. Tuo tarpu, projekto autoriai aiškinamajame rašte nurodo, kad tokia nuostata yra siūloma dėl dviejų priežasčių: pirma, bandoma neapkrauti apeliacinės instancijos teismų mažareikšmėmis bylomis, tuo pačiu taupant valstybės išlaidas ir išvengiant nepagrįsto bylinėjimosi, antra, buvo atsižvelgta į Europos Tarybos Ministrų komiteto 1995 m. vasario 7 d.

¹⁰⁰ R. Norkus. Supaprastintas civilinis procesas. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 134.

¹⁰¹ Ambrasaitė G. Apeliacija civiliniame procese: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S) / LTU. – V., 2004. P. 124.

¹⁰² P vz. Vokietijoje apeliacija yra negalima jei ginčijama suma yra ne mažesnė nei 600 eurų, Nyderlanduose – ne mažesnė nei 1750 eurų ir t.t.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvada dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I-III dalys) (IXP-926) //

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158167&p_query=&p_tr2=.

priimtos rekomendacijos Nr. R(95)5 pavyzdinio sąrašo rekomendacines nuostatas dėl apeliacijos ribojimo protingomis sumomis¹⁰⁴. Pažymėtina, kad LR Teisingumo ministerijoje 2007 m. spalio 19 d. yra parengtas Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas¹⁰⁵, kuriame siūloma atsisakyti apeliacijos ribojimo ginčo suma. Toks žingsnis grindžiamas būtinybe atsižvelgti į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją¹⁰⁶. Iš dalies tokia pozicija yra suprantama, kadangi, kaip jau minėta, Konstitucinis Teismas dėl apeliacijos ribojimų yra išreiškęs gana griežtą poziciją. Tačiau šio ribojimo konstitucingumas dar nebuvo tirtas ir vis tik galėtume daryti prielaidą, kad Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į daugelio Europos valstybių praktiką, ir į minėtą Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendaciją, galėtų pripažinti, kad šis ribojimas nėra nesuderinamas su teise į teisminę gynybą, kaip kad tai padarė 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime sprendimo už akių apskundimo atveju.

Vis tik tenka pripažinti, jog efektyvesnio apeliacinės instancijos teismų krūvio ribojimo būdo praktiškai nėra¹⁰⁷. Atsižvelgiant į tai ir laikantis nuomonės, kas asmuo savo teisę į teisminę gynybą įgyvendino pirmojoje instancijoje, apeliacijos ribojimas ginčo suma atrodo gana pagrįstas, turint omeny ir tai, kad neretu atveju bylinėjimosi išlaidos apeliacinėje instancijoje gali gerokai viršyti 250 Lt. O tokiu atveju bylinėjimasis vargu ar turėtų prasmę.

Iš dalies yra pritarina kritikų nuomonei, kad teisingumas negali būti ribojamas ginčo suma. Pripažintina, kad šis ribojimas gali pažeisti proceso dalyvių, kurių turtinė padėtis yra sunki, teises. Be to, sudėtingų teisės taikymo ir aiškinimo klausimų gali kilti ir nagrinėjant bylas, kuriose ginčo suma nėra didelė. Gali pasitaikyti ir tokių atvejų, kad nors ir ginčo suma nėra didelė, tačiau šalims ginčo išsprendimas turės ypač didelę reikšmę, arba įmanoma ir tai, kad nagrinėjant tokią bylą kils itin reikšmingas teismų praktikai klausimas. Nesant galimybių apeliacine tvarka išnagrinėti tokį klausimą, gali nukentėti ir viešasis civilinio proceso tikslas – aiškinti ir plėtoti teisę. Tačiau reikia sutikti ir su tuo, kad esant dideliame apeliacinės instancijos teismų darbo krūviui, byloje dalyvaujančių asmenų teisė į greitą procesą būtų pažeidžiama. Ir vėl gi čia susiduriame su skirtingu civilinio proceso tikslų konkurencija. Autorės nuomone, vienas iš šios konkurencijos sprendimo kelių yra teismų praktika. Sprendžiant apeliacinio skundo priėmimo klausimą, mūsų manymu, net ir ši, iš pirmo žvilgsnio imperatyvi nuostata, dėl apeliacijos teisės ribojimo ginčo suma, galėtų būti

¹⁰⁴ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147584&p_query=&p_tr2=.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas // <http://www.tm.lt/getfile.aspx?taktid=1271>; prisijungimo laikas: 2007-12-02.

¹⁰⁶ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto // <http://www.tm.lt/getfile.aspx?taktid=107a3ce6-fa15-4465-be53-db12cdfca1f5>; prisijungimo laikas: 2007-12-02.

¹⁰⁷ Ambrasaitė G. Apeliacija civiliniame procese: daktaro dis.: soc. mokslai: teisė (01 S) / LTU. – V., 2004. P. 125.

taikoma kūrybiškai – atsižvelgiant į teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijus. Teisėjas, matydamas, kad teisingas bylos išsprendimas šalims turi ypatingą reikšmę, arba nagrinėjamas klausimas yra labai aktualus vieningam teisės aiškinimui ir teismų praktikos formavimui arba reikšmingas viešojo intereso požiūriu, galėtų išspręsti apeliacinio skundo priėmimo klausimą šių aplinkybių naudai ir apeliacinį skundą priimti net jei ginčijama suma yra formaliai mažesnė už įtvirtintą LR CPK. Tokią praktiką galėtų formuoti ir apeliacinės instancijos teismas, jeigu jam buvo atskirtuoju skundu apskūsta nutartis atsisakyti priimti apeliacinį skundą. Pritartina Klaipėdos apygardos teismo 2004 m. balandžio 29 d. apeliacine tvarka išnagrinėtoje byloje suformuotai pozicijai, kad ne visada ginčijama suma turi esminę reikšmę sprendžiant apeliacinio skundo priėmimo klausimą. Šioje byloje ieškovė ginčijo akcijų pirkimo-pardavimo sandorį, kurį sutuoktinis sudarė be jos raštiško sutikimo. Ginčo akcijų vertė buvo 212 Lt. Klaipėdos apygardos teismas sprendė, kad šioje byloje netaikytinas CPK 303 straipsnio 1 dalyje nustatytas apeliacijos ribojimas smulkiuose turtiniuose ginčiuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip 250 Lt, nes esminę reikšmę sprendžiant ginčą turi ne ginčijamo sandorio kaina, o ieškovės teisių naudotis bei disponuoti šeimos turtu pažeidimas, taigi vadovaujantis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais, taip pat apeliacijos instituto viešąja paskirtimi, negali būti paneigta šalių teisė inicijuoti apeliacinį procesą. Deja, LAT dėl šios pozicijos nuomonės neišsakė, nes šis klausimas nebuvo keliamas kasaciniame skunde¹⁰⁸. Atsižvelgiant į apeliacijos svarbą asmens teisių gynimui tokia teismų praktika yra vertintina teigiamai ir ypač bylose, kuriose ginčijama suma yra ne žymiai mažesnė už 250 Lt, o teisingas ginčo išsprendimas tyrės ypač didelę reikšmę šalims ar bus svarbus teisės aiškinimui.

Kitas būdas derinti greito proceso tikslą su siekiu ginti pažeistas asmenų teises ir teisėtus interesus – CPK pataisos. Kaip minėta, Teisingumo ministerijoje yra parengtas įstatymo projektas, kuriame visiškai atsisakoma apeliacijos ribojimo ginčo suma. Toks ketinimas atsisakyti ir taip jau gana nereikšmingo apeliacijos ribojimo nėra pati geriausia išeitis, nes taip vėl bus susiduriama su proceso trukmės problema. Manytume, kad pusiausvyra tarp pažeistų teisių gynybos ir greito proceso tikslų galėtų būti užtikrinta įvedus leidimų apeliaciniam skundui paduoti sistemą. Leidimas galėtų būti išduodamas jeigu apeliaciniu skundu ginčijama suma yra mažesnė nei numatyta įstatyme ir byloje yra iškilęs ypatingai reikšmingas klausimas. Teismo leidimas neturėtų būti reikalingas jeigu ginčijama suma yra didesnė nei numatytoji įstatyme. Toks reguliavimas yra įtvirtintas Vokietijoje (ZPO §§ 511)¹⁰⁹. Įvedus tokią sistemą, ir pačią ginčijamos sumos ribą galima būtų numatyti didesnę,

¹⁰⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2004. Procesinio sprendimo kategorija: 40.13.

¹⁰⁹ Zivilprozessordnung // www.zpo.de; prisijungimo laikas: 2007-12-11.

nes kiekvienu konkrečiu atveju teismas galėtų įvertinti byloje keliamo klausimo svarbą, šalių turtinę padėtį ir pan. Taip būtų išvengta nereikšmingų ekonomine ir teisine prasme bylų patekimo į apeliacinę instanciją.

Išvados

1. Teisė į teisminę gynybą yra civilizuotos visuomenės socialinė vertybė, nes ji, būdama viena iš asmens teisių, kartu yra ir būtina sąlyga kitoms asmens teisėms užtikrinti. Dėl to ši teisė yra pripažįstama tiek kiekvienoje valstybėje, kuri rūpinasi asmenų teisėmis ir laisvėmis, tiek ir tarptautinėje bendrijoje.

2. Teisės į tinkamą teismo procesą turinį sudarančios garantijos yra skirstytinos į tas, kurių neužtikrinus ši teisė būtų paneigta ir tas, kurias apribojus (be abejo, laikantis ribojimų pagrįstumo kriterijų), teisė į teisminę gynybą nebūtų pažeidžiama. Pirmosios rūšies garantijos įvardintinos kaip neatsiejamos nuo teisės į teisminę gynybą, o antrosios laikytinos papildomomis.

3. LR Konstitucijoje apeliacijos teisė neįtvirtinta ir ji negali būti kildinama iš instancinės teismų sistemos. Teisė į teismą asmeniui garantuoja gynybą nuo kitų asmenų ir valstybės, bet ne nuo teismo.

4. Pripažinus, kad teisė į teisminę gynybą asmuo įgyvendina pirmojoje instancijoje, darytina išvada, kad apeliacijos teisė nėra būtina teisės į teisminę gynybą dalis ir tam tikri apeliacijos ribojimai yra pateisinami.

5. Pirmosios instancijos teismo sprendimuose dažnai neišvengiama teisės taikymo, aiškinimo ar faktinių aplinkybių vertinimo klaidų. Apeliacinis procesas yra priemonė šioms klaidoms ištaisyti, bei yra būtina sąlyga kasacijai. Todėl apeliacijos teisė yra ypač reikšminga ginant pažeistas asmenų teises, bei siekiant kitų civilinio proceso tikslų.

6. Suteikus asmeniui neribotą apeliacijos teisę, neišvengiama tampa proceso trukmės problema, todėl apeliacijos ribojimai yra būtini.

7. LR CPK įtvirtinti apeliacijos ribojimai negali būti pripažinti savaime pažeidžiantys asmens teisę į teisminę gynybą, tačiau dėl apeliacijos teisės svarbos, negali prarasti savo išimtinio pobūdžio.

8. Tyrimo hipotezė, kad teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą nėra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, tačiau yra svarbi papildoma tinkamo proceso garantija ir pagrįsti šios teisės ribojimai savaime nepažeidžia teisės į teisminę gynybą, pasitvirtino.

9. Dėl dokumentinio proceso, teismo įsakymo išdavimo proceso bei sprendimo už akių institutų esmės, tikslų ir prigimties, ir ypač to, kad šiais institutais siekiama užkirsti kelią ilgam procesui, apeliacijos ribojimai šiose bylose yra pateisinami.

10. Daugiausiai diskusijų keliantis klausimas yra apeliacijos ribojimas ginčo suma. Mėginant suderinti siekį ginti pažeidžiamas asmenų teises ir asmenų teisę į greitą procesą, didelę reikšmę galėtų turėti teismų praktika. Tuo atveju jeigu ginčijama suma yra nors ir formaliai, bet mažesnė už

250 Lt, o šalims teisingas ginčo išsprendimas turi itin didelę reikšmę arba byloje iškilo svarbus teismų praktikai klausimas, teismai neturėtų atsisakyti priimti apeliacinio skundo, savo apsisprendimą grįsdami teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais.

11. Pusiausvyra tarp pažeistų teisių gynybos ir greito proceso tikslų galėtų būti užtikrinta LR CPK pataisomis įvedus leidimų apeliaciniam skundai paduoti sistemą. Įstatymų leidėjui siūlytina įtvirtinti nuostatą, kad leidimas sprendimą skusti apeliacine tvarka galėtų būti išduodamas jeigu ginčijama suma yra mažesnė nei numatyta įstatyme ir byloje yra iškilęs ypatingai reikšmingas klausimas. Teismo leidimas neturėtų būti reikalingas jeigu ginčijama suma yra didesnė nei numatytoji įstatyme.

12. Įvedus tokią leidimų sistemą, ir pačią ginčijamos sumos ribą galima būtų numatyti didesnę, nes kiekvienu konkrečiu atveju teismas galėtų įvertinti byloje keliamo klausimo svarbą, šalių turtinę padėtį ir pan. Taip būtų išvengta nereikšmingų ekonomine ir teisine prasme bylų patekimo į apeliacinę instanciją.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINIAI AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III) // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
3. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
4. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 1964 m. liepos 7 d. įstatymu // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-139.
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 1997, Nr. 15-314.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 1997, Nr. 91-2289.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 1997, Nr. 91-2289.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003

m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2006, Nr. 7-254.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006 m. Nr. 36-1292.

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio

teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 102-3957.

15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios Nr. 130-4910.

16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2007, Nr. 111-4549.

17. Basic Law for the Federal Republic of Germany (Grundgesetz, GG) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/GG.htm>.

18. Užsienio valstybių konstitucijos. <http://confinder.richmond.edu/>

NORMINIŲ AKTŲ PROJEKTAI, JŲ SVARSTYMO MEDŽIAGA

1. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvada dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I-III dalys) (IXP-926) // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=158167&p_query=&p_tr2=.

2. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=147584&p_query=&p_tr2=.

3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 285 ir 303 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=210987&p_query=&p_tr2=.

4. LR Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2003 m. gegužės 22 d. išvada Civilinio proceso kodekso 285 ir 303 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui Nr. IXP-2568 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=211458&p_query=&p_tr2=.

5. Teisės projektų ir tyrimų centro išvada „Dėl tikslingumo pateikti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 285 ir 303 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą // http://www.exjure.com/lt/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=30.

6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas // <http://www.tm.lt/getfile.aspx?taktid=1271>.

7. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto // <http://www.tm.lt/getfile.aspx?taktdokid=107a3ce6-fa15-4465-be53-db12cdfca1f5>.

EUROPOS TARYBOS MINISTRŲ KOMIETO REKOMENDACIJOS

1. Recommendation No. R (81) 7 On measures facilitating access to justice. Adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981 // http://www.coe.int/t/cm/home_en.asp.
2. Recommendation No. R (95) 5 Concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases. Adopted by the Committee of Ministers on 7 February 1995 // http://www.coe.int/t/cm/home_en.asp.

SPEIALIOJI LITERATŪRA

1. Ambrasaitė G. Apeliacija civiliniame procese: daktaro dis.: soc. mokslai: teisė (01 S) / LTU. – V., 2004.
2. G. Ambrasaitė. Apeliacijos teisė – absoliuti konstitucinė teisė? // Justitia 2007 m. Nr. 2 (64).
3. J. Arntz. Rechtsschutz gegenüber der öffentlichen Verwaltung: Rechtslage und Praxis in der Bundesrepublik Deutschland // Jurisprudencija 2007 m., Nr. 1(91).
4. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 1.
5. Driukas, Č. Jokūbauskas, P. Koverovas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. – Vilnius: Justitia 2004.
6. J. A. Jolowicz. On Civil Procedure. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
7. E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T.1.
8. E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2005. T. 2.
9. P. Miškinis. Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija, 2002 m. Nr. 28(20).
10. Nekrošius, V. Nekrošius, S. Vėlyvis. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 1999.
11. V. Nekrošius. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002.
12. V. Nekrošius. Teismų instancinė sistema ir teismų sprendimų kontrolės formos. // Teisės problemos. 1995, Nr. 4.
13. V. Nekrošius. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. // Teisė, 2007 m. Nr. 63.
14. R. Norkus. Supaprastintas civilinis procesas. – Vilnius: Justitia, 2007.

15. C. Ovey, R. White. *The European Convention on Human Rights*. – Oxford: Oxford University Press, 2002.

16. V. Pakalniškis. Dėl teisminės valdžios šaltinio ir jos veiksmingumo // *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: Konferencijos medžiaga*. Vilnius, 1998.

17. L. Rosenberg, K. Schwab, P. Gottwald. *Zivilprozessrecht*. – München: C. H. Beck, 2004.

18. R. Simaitis. Sprendimas už akių // *Justitia* 2004 m., Nr. 4(52).

19. Vaišvila. *Teisės teorija*. – Vilnius: Justitia, 2004.

20. S. Vėlyvis, G. Abromavičienė. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos // *Jurisprudencija*. 2006, Nr. 2(80).

21. S. Vėlyvis. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje // *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. – Vilnius, 2006.

22. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Informacija apie darbą 2005 metais.

23. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Informacija apie darbą 2006 metais.

24. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos 2006 metų apžvalga // <http://www.teismai.lt/teismai/Informacija%20apie%20Lietuvos%20Respublikos%20teismu%20darba%202006%20metais.pdf>.

TEISMŲ PRAKTIKA

1. EŽTT 1970 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Delcourt v. Belgium*.
2. EŽTT 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder v. United Kingdom*.
3. EŽTT 1979 m. spalio 9 d. sprendimas byloje *Airey v. Ireland*.
4. EŽTT 1985 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje *Ashingdane v. United Kingdom*.
5. EŽTT 1987 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Monnell and Morris v. the United Kingdom*.
6. EŽTT 1995 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*.
7. EŽTT 1996 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Ankerl v. Switzerland*.
8. EŽTT 1998 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Osman v. United Kingdom*, 1998 m. liepos 10 d. sprendimas byloje *Tinnelly & Sons Ltd and Others and McElduff and Others v. United Kingdom* ir kt.
9. EŽTT 2001 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Kreuz v. Poland*.
10. EŽTT 2001 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje *Platakou v. Greece*.
11. EŽTT 2001 m. gruodžio 25 d. sprendimas byloje *Hirvisaari v. Finland*.
12. EŽTT 2002 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Del Sol v. France*.

13. EŽTT 2003 m. birželio 6 d. sprendimas byloje *Jasiūnienė v. Lithuania*.
14. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-968/2003 m. Bylų kategorija 115.
15. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-1018/2003. Bylų kategorija 115, 84.
16. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2004. Bylų kategorija 115.
17. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2004. Bylų kategorija: 92; 115; 116.
18. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2004. Procesinio sprendimo kategorijos: 40.13.
19. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-524/2005. Procesinio sprendimo kategorija 128.10.
20. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-403/2006. Procesinio sprendimo kategorija 116.5.1(S).
21. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 9 dienos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2007. Procesinio sprendimo kategorijos: 102.2; 121.1; 121.5 (S)
22. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52/2007. Procesinio sprendimo kategorijos: 73.2.6.1; 121.1; 121.13.
23. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2005 m. Rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-404/2005. Procesinio sprendimo kategorija: 99.1.2.
24. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-766/2007. Procesinio sprendimo kategorijos: 102.5; 121.5; 122.1 (S).
25. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-152/2007. Procesinio sprendimo kategorijos: 110.6; 44.5.2.17.
26. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2–292/2007. Procesinio sprendimo kategorija 106.1.
27. 2003 m. balandžio 30 d. Vokietijos Federacijos Konstitucinio Teismo Plenarinės sesijos sprendimas Nr. 1 PBvU 1/02 „Dėl konstitucinės teisės į teisminę gynybą garantijos ir teisės būti išklausytam principo“ // http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/up20030430_1pbvu000102.html.

SANTRAUKA

Šio magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti ir nustatyti, ar apribojus teisę skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą nepažeidžiama asmens konstitucinė teisė į teisminę gynybą. Darbas pradedamas atskleidžiant teisės į teisminę gynybą esmę ir reikšmę šiuolaikinėje valstybėje. Autorė laikosi nuomonės, kad teisė į teisminę gynybą yra civilizuotos visuomenės socialinė vertybė, kadangi ši garantija, būdama viena iš asmens teisių, kartu yra ir būtina sąlyga kitoms asmens teisėms užtikrinti, todėl teisė į teisminę gynybą yra svarbi tiek atskiram individui, tiek visai visuomenei, tiek ir pačiai valstybei, kuri nori save vadinti šiuolaikiška bei civilizuota. Šiame magistro baigiamajame darbe analizuojamas aktualus ir ne ką mažiau problematiškas teisės į teisminę gynybą turinio klausimas ir bandoma nustatyti, ar teisė skusti pirmosios instancijos teismo sprendimą yra neatsiejama šios fundamentalios asmens teisės dalis. Autorė siūlo teisės į teisminę gynybą konstitucinio principo elementus skirstyti į neatsiejamas šios teisės garantijas, kurias iš esmės apribojus ši teisė būtų paneigta, ir papildomas, kurias apribojus laikantis ribojimų pagrindumo kriterijų, teisė į teismą nebūtų pažeidžiama. Darbe bandoma įrodyti, kad apeliacijos teisė nėra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, o yra papildoma asmeniui suteikiama procesinė garantija, kuri, savo ruožtu, yra labai svarbi ir negali būti be pagrindo ribojama.

Analizuojant LR CPK įtvirtintus apeliacijos teisės ribojimus, prieinama prie išvados, kad draudimai skusti sprendimą už akių asmeniui, kurio atžvilgiu toks sprendimas yra priimtas, preliminarų sprendimą ir teismo įsakymą, yra pagrįsti atsižvelgiant į šių bylų nagrinėjimo procesinius ypatumus. Apeliacijos ribojimą ginčo suma taip pat iš dalies galima pateisinti siekiant sumažinti apeliacinės instancijos teismų darbo krūvį ir kartu proceso trukmę. Tačiau taikant šį ribojimą praktikoje turi būti atsižvelgiama į konkrečios bylos reikšmę proceso šalims ir į viešąjį civilinio proceso tikslą aiškinti bei plėtoti teisę.

SUMMARY

The aim of this paper is to analyze whether the limitations of right to appeal do not interfere with the right to a court.

The paper is started with disclosure of the essence and importance of the right to a court in modern society. To the author's mind the right to a court has a social value because on one hand this guaranty is a fundamental human right and on another – it is an essential condition for another rights to be secured from infringement. For this reason the right to a court is important for an individual as well as for whole society. In this paper is analyzed topical and problematical issue of content of the right to a court. Author divides the elements of the right to a court into two groups: inherent elements and subsidiary elements which could be justifiable limited. In this paper author is trying to prove that the right to appeal is subsidiary element of the right to a court. However it is very important procedural guarantee and could not be limited without reasonable ground.

It is concluded that limitations of appeal against default judgement, against preliminary judgement and court order that are set in the Code of Civil Procedure of Lithuania are justifiable because of aim and specific procedure of these cases. Limitation of appeal in the monetary disputes depended on particular sum is justifiable in accordance with problems caused by an increase in the number of appeals and by the length of civil proceedings. However this limitation should be applied in respect that in certain cases the matter is very important for the parties involved and it is possible that in such cases arise a significant question which is important for public purpose of civil procedure – for interpretation and development of law which is done at higher instances of courts.